

GLOSE BIBLICE

Din cer, legea coboară pe pământ...

de Șef rabin dr. Moses Rosen

Cuvintele acestea aparțin preotului ne-evreu Itro. După ce află despre toate cele ce s-au întâmplat cu poporul lui Israel, el își îndreaptă pașii spre pustii Sinai spre a asculta din gura lui Moșe explicația unor evenimente pe care încă nu le înțelege. Niciind pînă atunci nu izbutiseră robii să-și învingă asupritorii, niciind n-a răsănit pînă atunci un cîntec mai mareț de preamărire a omului decît acela de la trecerea Mării Roșii. Moșe i-a povestit epopea celor dintii sfîrșimători de cătușe implatoare, i-a vorbit despre dreptatea immanentă care pînă la urmă învinge, căci Dumnezeuul dreptății și cel care a creat această lume.

Itro a slujit multor zeițăi. Ele înfățișau pluralitatea forțelor care se înfruntă, concepția că războiul dintre elementele naturii, dintre oameni și colectivități și în firea lucrurilor. El credea că lumea aceasta nu e altceva decît o permanentă ciocnire între zeițăi, o luptă necontenită în care izbînda e a celui mai tare și „vai de cei învinși”. Acum el află că „mai mare e Dumnezeu decît toate zeițăile”, că există o forță, una singură, care călăuzește destinele tuturor, iar Farao cu carele sale de luptă, Amalec cu săbiile sale ascuțite, toți cei puternici dar nelegiuți se prăbușesc în fața celor care, deși n-au forță au însă dreptatea și adevărul de partea lor. Tocmai în ceea ce au unelții împotriva-le” dusmanii asupritorii, tocmai în eșecul încercărilor lui Farao de a readuce în robie pe cei care au pornit spre libertate, tocmai în faptul că unelțiile războinice ale lui Amalec au eșuat, Itro zărește prezența lui Dumnezeu, care înfrunghiează de-a pururi victoria dreptății.

„Trei sfetnici l-au sfătuit pe Farao ce are de făcut cu pruncul Moșe. Bileam l-a îndemnat să-l ucidă; de aceea răsplata sa a fost că a sfîrșit prin a fi ucis. Iov a făcut; crunte suferințe l-au urmărit pentru că n-a vorbit, atunci cînd cuvîntul său putea contribui la salvarea unei vieți omenești. Itro a pledat pentru ca pruncul să trăiască; de aceea urmașii săi aveau să ajungă la cele mai înalte demnități. (Sota 11). Simpatia și recunoștința au izvorit întotdeauna spontan din inimile noastre

(Continuare în pag. V-a)

Altarul sinagogii rabinului Friedman (Buhuși)

DELEGAȚIA F. C. E.

LA CONGRESUL MONDIAL EVREIESC

Între 3—7 februarie a.c. se vor desfășura la Ierusalim lucrările Congresului Mondial Evreiesc. La această importantă manifestare, Federația Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România este reprezentată de o delegație din care fac parte: Eminența Sa d. Șef rabin, președintele F.C.E. și d-na dr. Rosen; Emil Șechter, secretar general al F.C.E.; Daniel Segal, președinte și Martin Baluș, vicepreședinte al Comunității evreilor din București; Victor Rusu, prim-redactor al „Revistei cultului mozaic” și dr. Simon Cauffman, președintele Comunității evreilor din Iași.

Delegația va lua, de asemenea, parte la lucrările Congresului mondial al sinagogilor, ce va avea loc în zilele de 11—15 februarie a.c.

Motive biblice în folclorul românesc

Influența motivelor ebraice asupra folclorului literar românesc își găsește o multitudine de explicații, care nu se exclud, ci dimpotrivă, interpretările deduse printr-un principiu unic și exclusivist fiind sortite eșecului. Unul din canalele de pătrundere se configurează în secolele XV—XVI, cînd, datorită căderii Constantinopolului și-au refugiat și în Țările Românești intelectualii greci, în special clerici, aduși de domnitori pentru organizarea vieții religioase. Se naște atunci o perioadă de emulație spirituală, în care un loc important îl ocupă literatura religioasă, cunoscută ca datătoare de normă pentru formația intelectuală a cărturarilor evului mediu. În afara literaturii religioase în limba slavonă care începuse să circule mai intens pentru uzul clasei stăpînătoare și al clericilor, trimiși „pentru desăvîrșire” la Muntele Athos, în mănăstirile slave (Zografu, Hilandar) și în Serbia, apare și o altă categorie de texte care se adresează unui cerc mai larg de cititori, cuprinzînd atît literatură religioasă apocrifă cît și legende compuse imaginativ în jurul povestirilor din Biblie. Acestea sînt reunite sub numele de „cărți populare”. Circulația acestor cărți slavone în Țările Românești pune o problemă destul de dificilă cercetătorilor de cine erau citite și cui se adresau? Mai pot fi ele denumite cărți populare, cînd sînt scrise în limba pe care poporul nu o înțelegea? Pe de altă parte, cuprinsul lor, apropiat de creația populară a basmelor, le arată înrudite cu gustul pentru fabu-

los și pentru concret-justițiar al maselor. Probabil că accesibilitatea lor în rândurile poporului se datorește tot preoților care știau slavonește. O dovadă elocventă: mai toate traducerile românești ale cărților populare din secolele XVI—XVIII le aparțin lor. Oprindu-ne la acele povestiri biblice la care se referă „cărțile populare”, trebuie să specificăm că — la rîndul lor — ele își au rădăcinile în Biblie. Se știe — mai ales în urma cercetărilor lui Frezer („Le folklore dans l'ancien Testament”) că Biblia, care a fost scrisă în rîstimpuri diferite, a avut o largă temelie în creația populară. În decursul vremii, rabinii au amplificat cu interpretări proprii anumite pasaje care se pretau la analize mai largi. Interpretări care, intrate din nou în circuit, au fost recreate de imaginația colectivă a poporului. În acest fel au apărut legende inspirate de Biblie. De la evrei au trecut în lumea elenistică din Asia Mică și Egipt, de aici au ajuns pe țărmurile Bosforului. În literatura bizantină ele au fost clasate în colecții de material apocrif numite „Pali”, și în istoriografia bizantină cu caracter popular — în hronografe. Dintre legendele care au circulat în veacurile XV—XVI în limba slavonă în Țările Românești amintim: Povestirea despre capul lui Adam, Cuvîntul proorocului Daniil despre împăratul Navuhodonosor, Revelația lui Avraam. Cea din urmă, mai des citată sub numele de „Testamentul lui Avraam”, a cunoscut o foarte largă circulație în lumea medievală balcanică și apuseană, din cauza subiectului său fantastic: Îngerul vizitează pe Avraam și-l duce în cer să vorbească cu Dumnezeu; Avraam nu vrea să moară și se întoarce pe pământ, unde-l urmărește moartea, sub chip de femeie. În cele din urmă, moartea i se înfățișează în adevăratul ei chip și-i dă lui Avraam să bea din paharul care-i va curma viața. Motivul a resuscitat în tipul de basm privitor la omul care încearcă să păcălească moartea. Una din prelucrările cele mai cunoscute în limba română aparține lui Creangă („Ivan Turbincă”).

Tot în această perioadă semnalăm prezența în Țările Românești a două manuscrise avînd la bază prelucrarea unui străvechi text ebraic: „Cartea tainică a lui Enoch”. Autorul introduce aici figura lui Satanail, diavolul care luptă neîncetat împotriva creației dumnezeiești; împotriva lui se înarmează ca oșteni îngerii. Enoch are convorbiri cu Dumnezeu, care-i dezvăluie taine pe care nici îngerii nu le cunosc despre creația lumii. Motivul a făcut carieră în tipul basmelor avînd ca nucleu conflictual lupta împotriva unui asupritor: zmeu, diavol, balaur sau împărat și boier lacom, hapsin și circotas.

Se știe de altfel că multe tipuri de basme (cronici de curte, romane ale destinelor și problemelor imperiale, triumful istețimii și prețuirea înțelepciunii etc.) coboară direct din cărțile populare și din alte scrieri din literatura medievală.

Un eveniment care marchează o nouă etapă în pătrunderea elementelor biblice în folclorul românesc este apariția scrișului în limba română. Odată cu tradu-

E SUHOR

(Continuare în pag. II-a)

I. DOUĂ TABLE —

O SINGURĂ LEGE

Pericopa Itro (20 Şvat — 1 februarie 1975)

וַיְהִי קוֹל הַשֵּׁמֶר הוֹלֵךְ וְהוֹק בְּאֵזְרֵי יִדְבָר
וְהָאֵל יַעֲבֹד בְּקוֹל (שְׂמוֹת י"ט—י"ז)

„Iar glasul sofarului creștea mereu mai puternic. Moșe vorbea și Dumnezeu îi răspundea prin glasu-l” (Exodul 19,19).

Ieșirea din Mițraim n-a fost un scop, ci un mijloc. Ea trebuia să aducă pe robii de ieri spre revelația sinaitică. Moșe a aflat acest lucru încă atunci cînd a primit misiunea divină de a-și dezrobi frații. הַרְבִּיבָרְךָ אֶת הַעַם בְּצִדְקַת הַעֲבוּרֹת אֲוֵהוּ. על הַהָר הַהוּא

„Cînd vei scoate poporul din Mițraim, veți sluji lui Dumnezeu pe acest munte” (Exodul 3—12). Nu numai sclavia fizică trebuia să înceteze, ci și cea morală. În fața muntelui Sinai avea să răsune legea menită a reda omului demnitatea, a-l învăța să lupte și să muncească pentru fericirea sa și a societății.

„Pentru ce — se întreabă învățații — a fost nevoie de două table ale legii? Nu încăpeau, oare, cele zece porunci pe o singură tablă?”

„Au fost necesare două table — răspund ei — pentru că pe una să fie orînduite principiile de bază ale raporturilor credinciosului cu Divinitatea, iar pe cealaltă să se afle cele menite a reglementa relațiile dintre om și semenul său. Două table, la fel de importante prin conținutul lor, la fel de sfinte prin etica lor, iată cele două idei călăuzitoare ale întregului mozaism”.

Respectarea poruncii „Eu sint Domnul Dumnezeuul tău” e deci la fel de sfîntă ca și aceea a imperativului „să nu ucizi” sau „să nu furi”. Nu poate fi bun credincios acel care se limitează la poșienie și evlavie în rugăciune dar crede că poate călca dezideratele etice ale aceluiași Decalog, deziderate care cheamă la respectarea vieții, muncii și demnității aproapelui nostru.

Însăși cea dintîi poruncă pe care am menționat-o și care conține prezentarea unicității lui Dumnezeu, glăsuiește: „Eu sint Domnul Dumnezeuul tău care te-am scos din Mițraim, din casa sclaviei”.

Dumnezeu nu se înfățișează credinciosului prin actul cosmogoniei. În loc să spună că El e acel care a creat cerul și pămîntul, preferă să amintească faptul că i-a scos din robie. Prin această declarație Divinitatea vrea să arate că mai important decît însăși creația lumii este momentul cînd oamenii au încetat de a fi sclavi, căci numai libertatea dă vieții un sens, numai izbînda dreptății ferește lumea de rănicire. Întreaga creațiune nu se poate menține dacă nu e guvernată de o lege morală.

Încisivă e ironia legendei midrașice care ni-l înfățișează pe Dumnezeu ctreierînd, înaintea momentului sinaitic, cu legea în mină pe la diverși regi ai noroadelor și întrebîndu-i dacă doresc să-i primească învățătura. Regii lui Esav și ai lui Ismael se sperie cînd aud că în ea e scris „să nu furi”, „să nu ucizi” și o resping. Astfel de principii loveau în însăși temelia stăpînirii lor. Robii care au suferit odinioară atît de crunt de pe urma jafului și crimelor făcute de tirani au primit-o însă cu însuflețire, strigînd עֲשֵׂה וְנִשְׂמָה inșă cu vom implini și o vom asculta”.

Glasul de pe Sinai care vestește că lumea nu e o junglă, a găsit la început un slab ecou. Veac de veac însă acest glas pătrunde din ce în ce mai mult în inimile și conștiințele celor ce cred, căci vorbește despre cele mai frumoase năzuințe.

II. REVELAȚIA LUI ITRO

עַה יִדְעֵתִי כִי גִדּוֹל דְּ מַלְךְ הָאֵל כִּי בִדְבָר
שְׂמוֹת י"ז—י"ט

„Acum am aflat că mai mare e Dumnezeu decît toate zeițăile (am aflat aceste) în ceea ce au unelții împotriva-le.” (Exodul 18,11).

Motive biblice în folclorul românesc

(Urmare din pag. 1-a)

crea scrierilor bisericești în românește se traduc și cărțile populare. Este sigur că cele mai vechi manuscrise datează de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Un fragment din „Palia românească”, o expunere în formă de cronică amplificată a textului biblic mergând de la zidirea lumii până la judecatori inclusiv, a fost publicată de M. Gaster în a sa „Chrestomație”. Fragmentul se referă la personajul misterios Melhisedec din „Cartea Facerii” (XIV, 14), preot care a ospătat pe Avraam după lupta cu împăratul Elamului pentru eliberarea lui Lot. Melhisedec (Regele dreptății — ebr.) era fiul împăratului păgîn Sedec și al Selmei. Mai avea un frate, Sedec, el însuși numindu-se în copilărie numai Melhi (rege — ebr.). Prevenit de mama sa că tatăl vrea să-l jertfească idollor, Melhi se refugiază pe muntele măslinei, Eleon, și trăiește ca pustnic șapte ani până ce, din porunca Domnului, Avraam îl ia în casa sa și-l dă dijimă din toate. Motivul a trecut în basmele privitoare la relațiile familiale (conflictele filiale rezolvate printr-o justiție immanentă).

În secolul al XVII-lea sfera traducerilor de cărți populare din patrimoniul literaturii bizantine-slave se lărgeste mult. Printre altele cărți populare care circulă acum (Alexandria, Verlaam și Ioasaf, Fiziologul, Joca monachorum etc.) este și „Albinușa” care nu trebuie confundată cu „Albina” (Melissa) monahului Antonie, tipărită în grecește pe vremea lui Neagoe Basarab. „Albinușa” este o traducere prin intermediar sârbesc a faimoasei colecții de maxime alcătuite în secolul al XIII-lea de călugărul benedictin bolognez Tommaso Gazzadini, „Fiore di virtù”. Printre sursele de inspirație a maximelor cuprinse în „Floarea virtuții” aflăm și extrase din Biblie. De exemplu: „Noaptea s-au făcut pentru ca să socotească omul ce va face ziua”; sau: „În fieștecare lucru ce vei să faci socoteaște ceale ce vor să vie”.

În veacul al XVIII-lea, veac în care influența elenismului a dat un serios impuls literaturii culte, cărțile populare au constituit — în lipsa unei tradiții literare beletristice — modele clasice pentru scriitorii, pătrunzând nu mai puțin și în folclor. În afara a două hronografe parvenite pe teritoriul românesc prin filieră grecească (primul aparținând lui Dosoftei, mitropolitul Monembasiei, iar secundul derivând din hronograful lui Mathei Cigala, cretan de origine, parohul bisericii grecești din Veneția), ambele semnalate pentru prima dată de M. Gaster, circulă acum încă trei tipuri de cărți populare: „Întrebări și răspunsuri”, „Erminile” și „Cazanile”. Prima completează elementele de folclor ale Bibliei. Este alcătuită în formă de chestionar și cuprinde un amalgam de material biblic și apocrif. Favorizată de structura ei, pretabilă șezătorilor sau cicilor, ea s-a perpetuat în tradiția populară orală până la începutul secolului XX. Faptul e atestat de o serie de folcloriști români, printre care Gh. Dem. Teodorescu, N. Georgescu-Tristru și alții.

O altă legendă, care a cunoscut ulterior Adam, pe care o spun fărâni români la orașele de nunță, își găsește sursa într-o veche tradiție talmudică. Se spune că trupul lui Adam a fost creat într-un loc curat, anume Locul Templului, din pământ roșu, negru, alb și cafeniu, luat din cele patru părți ale lumii. În creația de nunță se arată că literale din care e compus numele lui Adam sînt inițialele celor patru puncte cardinale. Dovadă că textul provine prin intermediu grecesc este faptul că numai în alfabetul grecesc numele lui Adam corespunde cu inițialele celor patru puncte cardinale.

O altă legendă care a cunoscut ulterior o largă circulație în folclorul popoarelor este cea referitoare la gingăvia lui Moise. În istoriografia bizantină legenda a intrat prin opera unor scriitori evrei elenizați ca Philo și Iosefus Flavius (v. „De antiquitate Iudeorum”) de unde s-a perpetuat până în ultimele hronografe. Gingăvia lui Moise e explicată în chipul următor: Într-o zi, faraonul jucindu-se cu Moise, acesta i-a luat coroana de pe cap. Acest gest a fost interpretat de faraon drept o prevestire că acest copil îi va uzura într-o zi locul. Ca să demonstreze inocența copilului, fiica faraonului a cerut să se aducă două tipsi, una cu galbeni și alta cu jărătic. Dacă pruncul va întinde mina spre galbeni însemna că e vinovat, altfel nu. Până la urmă, copilul a scăpat de la moarte întinzînd mina spre jărătic și bîgînd chiar un cărbune în gură, iar și-a ars limba și a rămas gingăvit. Motivul acestei legende se răsfîrînge în chipul basmelor „Bildungsroman” privind evoluția eroului de la copilărie la maturitate, cînd însușirile deosebite ale ac-

țuia se ascund îndărătul unor aparențe nefavorabile (defecte de vorbire, de mers, de comportament etc.).

Motivul somnului îndelungat pentru a scăpa de o nenorocire, prezent alături de alte teme — nu numai în basmele românești, ci și în folclorul diferitelor popoare din Europa și Asia — își are originea într-o legendă despre profetul Ieremia, prezicatorul căderii Ierusalimului. Forma cea mai veche se găsește în Talmudul ierusalimitan. Spre a cruța pe Avimeleah de chinurile robiei babiloniene, Ieremia i-a dat un somn de 70 de ani, de la năruirea templului până la reînțoarcerea din robie și rezidirea templului. Despre geneza acestei legende și fuziunea a șase forme preexistente ei, Moses Gaster discută pe larg într-un articol publicat în „Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums”, (XXX — 1881 — p. 78 și urm.; p. 130 și urm.; p. 386 și urm.; p. 416 și urm.).

În comentariul agadic la Cartea Esterei alcătuit în secolul al V-lea și transmis prin intermediul lui Mihail Glycas hronograful neogrecesc din secolul al XVIII-lea se află și un ciclu de legende dedicat lui Solomon. Una din acestea, descriind disputa despre înțelepciune dintre regele Solomon și regina Saba, se oprește asupra ghicitorii deosebit de dificilă date de regina Saba; Solomon este pus să deosebească fetele de băieți dintr-o grupare de zece copii îmbrăcați și pieptănați identic. Solomon o rezolvă dînd dispoziție copiilor să se spele pe mâini și distingînd fetele de băieți după modul de-a se spăla. Acest motiv a căpătat de-a semeni o largă circulație în basmele românești.

Una din legendele despre puterea lui Solomon se împletește cu legenda brașoveană menită să explice stema veche a orașului: o coroană pe un mînușchi de rădăcini. În timpuri foarte îndepărtate, susține respectiva legendă, orașul a fost invadat de șobolani, care amenințau să distrugă viața oamenilor. De spaimă, copiii se refugiază în pădure unde găsesc într-o scorbură de copac coroana regelui Solomon. Cu ajutorul puterii ei miraculoase, copiii reușesc să alunge șobolanii din cetate. De aici numele german al Brașovului, Kronstadt („cetatea coroanei”).

Tot o aluzie la înțelepciunea și puterea miraculoasă a lui Solomon este probabil

faptul că în popor vrăcii poartă numele de solomonari.

Folclorul ebraic captează și transmite la rîndu-i în Europa evului mediu o serie de motive laice de tipul „castelelor în Spania”, pedepsei zgîrceniei, credinței vasalului către stăpînului său etc. Primele două își au originea în folclorul indian („Panciatantra” și „Hitopodasa”). „Panciatantra” a fost tradusă în limba persană pe vremea lui Cosroe Nușîrvan, contemporan al lui Justinian. În arabă ajunge în secolul al VII-lea prin intermediul lui Abdalah ibn Almokaffa, persan trecut la mahomedanism, înfățișat în dregătorii importante la curtea califilor din Bagdad. Textul lui Abdalah ibn Almokaffa parvine în Europa pe trei căi: printr-o traducere greacă din secolul al XI-lea, printr-o traducere ebraică din secolul al XII-lea, care a proliferat în latină, germană, spaniolă, italiană și printr-o traducere persană din secolul al XII-lea. Terța poveste datează din veacul al VI-lea î.e.n. și a fost stilizată în Asiria. Tema înțelepciunii și credinței unui vasal față de stăpînului său a trecut în „Cartea lui Tobit”. Primele două povestiri au circulat în folclorul românesc pe cale orală, primul scriitor care le-a cules și stilizat fiind Anton Pann (v. „Planul simigului” din „Fabule și istorioare” și pătaniile dascălului Badea — ilustrație la capitolul „Despre cumplăte și zgîrcenie” din „Povestea vorbeii”). Ultimele, care a fost tradusă în românește în 1708 de către ieromonahul Vartolomei sub titlul „Povestea lui Archiep și Anadun”, face parte din seria de cărți populare care au circulat intens în Țările Românești în veacul al XVIII-lea. Multe din maximele acestui roman de curte au fost utilizate de același Anton Pann în „Povestea vorbeii”.

Indiferent de atmosferă, care este sensibil alta, stilizată potrivit structurii psihice și civilizației unui popor sau ale unei societăți anume, aceste motive folclorice umind bagajul spiritual al epocilor vechi cu experiența omului simplu și încrecat de viață din toate timpurile, asigură prozei populare acea perenitate despre care unul din cercetătorii ei de prestigiu scria: „Este aici ceva care ne surprinde; în timp ce opere de artă au pierit, în timp ce imperii s-au prăbușit, aceste modeste povestiri au supraviețuit, păstrîndu-și locul de onoare în toate școlile Orientului, în toate grădinițele de copii ale Occidentului”.

E. SUHOR

21 000 000

În bilanțurile întocmite în preajma noului an, un fapt a fost consemnat cu majuscule: populația României a ajuns la 21 000 000 de locuitori. Durata medie de viață se situează actualmente în jurul a 70 de ani, aproape de nivelul cel mai ridicat din lume.

CALCUL MODERN

Potrivit ultimelor date, Institutul central pentru conducerea și informatică dispune de 20 de centre teritoriale de calcul. Aproape jumătate din ele sînt dotate cu calculatoare electronice, restul urmînd a fi înzestrate cu asemenea echipamente ultramoderne în anii 1975 și 1976. Alte 70 de centre de calcul funcționează pe lingă mari întreprinderi și centrale industriale, institute de învățămînt, institute de cercetare și proiectare.

ÎN 30 DE ȚARI

Întreprinderea „1 Mai” din Ploiești produce astăzi 120 de tipuri de sape cu role pentru foraj, corespunzătoare tuturor straturilor geologice. Unele dintre noile sape pot fi utilizate cu succes pentru foraj la adîncimi de 10 000 de metri. Datorită lărgirii și diversificării producției, cît și ridicării nivelului calitativ al acestor produse, întreprinderea respectivă exportă 82 la sută din volumul anual al producției de sape cu role pentru foraj. Pe lista importurilor figurează firme din 30 de țări.

BILANȚ C.E.C.

În anul 1974, Casa de Economii și Consemnațiuni a emis peste 650 000 de noi librete de economii, numărul total al cetățenilor care economisesc pe librete de economii sau care au conturi personale ajungînd la peste 10 000 000. Acestora li se adaugă numeroșii posesori de obligațiuni C.E.C. cu cîștiguri, precum și elevii care economisesc pe foi cu timbre de economii și ecurei de economii școlare. Soldul general al economiilor populației păstrate la C.E.C. a crescut în 1974 cu 4,5 miliarde de lei față de anul precedent.

DEBUT INDUSTRIAL

Combinatul petrochimic de la Borzești dispune de o nouă unitate. Este vorba de instalația de Gamacid-B, substanță care stă la baza producției unor insecto-fungicide de mare eficiență. S-au creat astfel condiții pentru realizarea unor produse chimice care acționează, selectiv, asupra insectelor dăunătoare din agricultură și silvicultură.

NOI CONSTRUCȚII PE LITORAL

În cursul anului 1974 și-au petrecut vacanța pe litoral peste 2 milioane de turiști, dintre care aproape jumătate români, cu peste 10 la sută mai mulți decît în anul precedent. Pentru ca litoralul să poată găzdui în viitor și mai mulți oaspeți, în perioada 1976—1980 se vor construi, în special la Mamaia și Eforie Nord, spații de cazare pentru încă 10 000 de persoane.

...ȘI APA A DEVENIT DULCE

Primele suferințe ale fiilor lui Israel, după ieșirea din Mîttraim au fost provocate de setea chinuitoare. După trei zile de mers prin pustiu ei aveau gîtlejurile și gurile uscate. Problema gravă, care avea să-și păstreze acuitatea în timpul celor 40 de ani de peregrinare prin întinderile desertice, unde nici un izvoarăș nu-și făcea auzit surusul sinonim vieții. Cînd, la capătul a trei zile de mers prin întinderile aride, poporul a ajuns la Mera și a găsit apă, frunțile s-au însemnat. Bucuria a fost însă de scurtă durată și fericirii de-o clipă îi luă locul disperarea: apa era sărată, imposibil de băut.

„De aceea cîrtea poporului împotriva lui Moșe și zicea: Ce să bem? Atunci Moșe a strigat către Domnul și Domnul i-a arătat un lemn.

Și l-a aruncat în apă și s-a îndulcit apa” (Exodul 15—24,25). Cu alte cuvinte, că să folosim o noțiune de mare circulație astăzi, am putea spune că apa de la Mera a fost desalinizată.

De-a lungul timpurilor, unii erudiți au avansat diferite ipoteze asupra miraculoasei plante pe care Domnul i-a indicat-o lui Moșe la Mera. Toate aceste ipoteze, fără excepție, se bazează însă pe un element care nu este niciieri menționat în Biblie, un principiu curios și care pare înrudit cu conceptul cunoscut astăzi sub denumirea de homeopatie. Lemnul arborelui care purifică apa era el însuși sărat-susțin acești erudiți. Pornind de la o astfel de presupunere, sugestiile lor merg de la dafinul roz sălbatic la măsline.

Cele mai multe speculații converg spre dafinul roz, arbore ale cărui frunze sînt încrustate cu sare și care, în unele țări tropicale, reprezintă o prețioasă sursă de aprovizionare cu fosforul element mineral. Dacă este adevărat că planta respectivă își extrage sarea din sursele de apă sărată, nimeni nu a reușit însă să desalinizeze realmente, adică să obțină apă dulce din apă sărată cu ajutorul dafinului roz sălbatic. Pe de altă parte, cercetările privind aria de răspîndire a dafinului roz înfirmă ipoteza amintită. Singurul loc din peninsula Sinai unde a putut fi localizat în decursul vremurilor acest arbore, funcționarea tropical, este actuala oază Nabek, situată în centrul Sinaiului, foarte departe de locul unde fiii lui Israel au trăit miracolul desalinizării. Toate aceste presupuneri și ipoteze privind proveniența „lemnului” indicat de Domnul lui Moșe la Mera țîn, așadar de domeniul speculațiilor.

...Și apa amară și sărată de la Mera se făcu dulce și înviorătoare. Miracolul biblic rămîne întreg.

Păstorul, pictură de REUVEN RUBIN

ANIVERSARE

Federația comunităților evreiești din Iugoslavia a sărbătorit aniversarea unui moment important în viața obștei. S-au împlinit 30 de ani de la reconstituirea comunităților după cel de-a doilea război mondial. Mari părți ale țării fiind eliberate încă din 1944, cu un an înainte de terminarea războiului, comunitățile din Belgrad, Novi Sad, Subotica și Split au fost reconstituite încă în toamna anului 1944.

Cu ocazia festivităților, la Split, în cimitirul evreiesc al orașului, a fost dezvelit un monument închinat coreligionarilor care au căzut victime ale nazismului. Monumentul este opera sculptorului Nandor Glid, care a executat și memorialul de la Auschwitz.

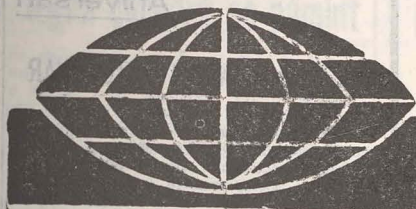
În Iugoslavia trăiesc astăzi 7 500 de evrei.

Evreii din Suomi

Finlanda — cu denumirea ei autentică Suomi — are una dintre cele mai tinere comunități evreiești din Europa. O prezență evreiască este semnalată în vechi cronică, încă din primele decenii ale secolului al XVII-lea. Era vorba, însă, doar de câteva familii. O legislație din anul 1685 interzicea evreilor stabilirea pe teritoriul imperiului suedez din care făcea parte și Finlanda. Restricțiile acestea au fost menținute și chiar înnăsprite o dată cu incorporarea țării, ca Mare Ducat, în imperiul țarist. Un ordin imperial din toamna anului 1827 interzicea chiar și tranzitul evreilor prin Finlanda, un asemenea tranzit trebuind să facă obiectul unei autorizații speciale a țarului. Patru decenii mai târziu se permitea stabilirea în Finlanda a maseșilor evrei. Drept urmare, la sfârșitul secolului al XIX-lea existau în Suomi circa 1 500 de evrei, în marea lor majoritate meseriași. Mica obște trăia, însă, sub apăsarea unor severe interdicții. Era interzis evreilor să construiască sinagogi, să ocupe slujbe într-o serie întreagă de domenii, să călătorească prin țară fără permise speciale. O decizie a Senatului local, din anul 1899, stabilea că evreii trebuie să obțină la fiecare șase luni o autorizație de ședere în orașul de reședință, localitate pe care nu o puteau părăsi fără o aprobare specială. Decenii de-a rândul, mica obște a desfășurat o perseverentă acțiune pentru dobândirea de drepturi cetățenești depline și pentru posibilitatea de a-și organiza viața religioasă, comunitară.

Constituția din 1947 a Republicii Finlandeze, promulgată imediat după proclamarea independenței, acorda obștei evreiești drepturi cetățenești depline. Pentru prima oară devenea posibilă desfășurarea unei vieți comunitare, religioase normale. În anul 1921 a fost inaugurată la Turku cea dintâi sinagogă din Finlanda. Doi ani mai târziu se constituia prima comunitate a obștei, Comunitatea Israelită din Helsinki.

Actualmente trăiesc în Finlanda 1 200 de evrei, stabiliți în trei centre comunitare: Helsinki (850 de membri), Turku (250 de membri) și Tampere (100 de membri). În fiecare dintre aceste centre funcționează câte o sinagogă. Lângă frumosul templu din Helsinki a fost recent construit un club cultural al Comunității Israelite. La Helsinki și la Turku funcționează cursuri de Talmud Tora. La sediul comunitar din Turku a fost organizată o bibliotecă cu peste 10 000 de volume pe teme privind iudaismul.

meridionale

Mantua: istoria unei comunități

Cea dintâi prezență evreiască la Mantua este ilustrată „Sefer hamolehot”, una dintre lucrările fundamentale ale eruditului și poetului Abraham ibn Ezra, care ca dată a scrierii anul 1145. Ca loc al creației este menționat înfloritorul oraș cetate italian Mantua. Născut în Spania, la Toledo, Abraham ibn Ezra și-a scris la Mantua, unde a locuit în două rânduri, timp de opt ani, unele din poemele sale liturgice, studiile gramaticale ebraice și comentariile talmudice care l-au făcut celebru.

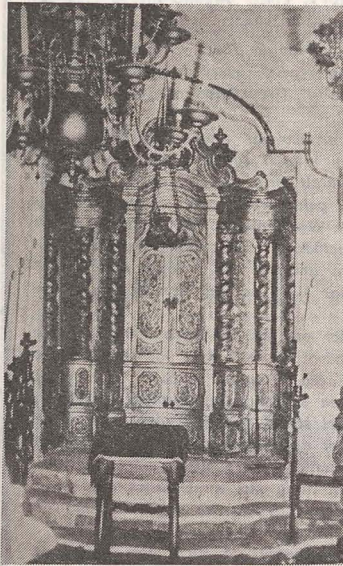
Despre o comunitate evreiască importantă la Mantua se poate vorbi, însă, abia în secolul al XV-lea. Două ordonanțe ale casei princiare Gonzaga, din anii 1386 și 1392, acordau evreilor drepturi cetățenești, inclusiv dreptul la o viață religioasă comunitară nestingherită. Cronici ale vremii semnalau la începutul celui de-al XV-lea secol prezența în oraș a citorva sute de familii evreiești în rândurile cărora se numărau medici, matematicieni, astronomi, filozofi, talmudiști. Un indiciu semnificativ al intensei vieți spirituale a obștei ni-l oferă faptul că Mantua este locul de proveniență al unora dintre cele mai valoroase incunabule ebraice. Au fost identificate 9 incunabule, tipărite la Mantua în anii 1476 și 1477 de Abraham ben Salomo Conat, unul dintre primii editori de tipărituri ebraice. Printre aceste incunabule se numără o scriere a lui Mordehai Finzi asupra calendarului ebraic, cartea de retorică „Nofet zufim” a medicului și rabinului erudit Iehuda Messer Leon ben Iechiel, două volume din „Arba Turim” a rabinului Iacob ben Asher, comentariul renumitului talmudist și filozof Levi Gerson (Gersonide) asupra Pentateuhului, însemnările de călătorie „Iosipon” ale lui Eldad Hadani. Literale cursive de mare frumusețe, folosite, ca și înalta ținută grafică au făcut din cărțile editate de Abraham Conat și apoi de soția acestuia, Estellina, un model pentru tipărișurile ebraice din diferite alte centre.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea obștea din Mantua și-a sporit rîndurile. S-au stabilit în oraș un important număr de familii evreiești care părăsiseră Roma, ca urmare a măsurilor restrictive impuse de Papa Eugen al IV-lea. Din așa numitele „liste de cens” privind plata impozitelor, reiese că în anul 1490 trăiau la Mantua aproape 1 000 de familii evreiești.

Secolul al XVI-lea a constituit cea mai înfloritoare perioadă în viața comunității evreiești mantoveze. Viața spirituală comunitară a cunoscut o mare dezvoltare, Mantua afirmându-se ca cel mai important centru de cultură iudaică din Italia. Din pleiada de erudiți talmudiști, filozofi, istorici, critici, poeți, scriitori, medici, oameni de știință care au activat și au creat în acea perioadă, pot fi amintiți renumitul istoric Assaria dei Rossi, fondatorul criticii istorice evreiești, scriitorul Josef ben Garion, filozoful Jedaia Hapenini, eruditul talmudist Iehuda ben Salom.

JUBILEU

Comunitatea evreiască din Montreal-Canada, a sărbătorit 200 de ani de existență a sinagogii sefarde din acel oraș. Printre cei 350 de oaspeți care au luat parte la recepția oferită cu acest prilej se afla și o delegație a obștei sefarde din Londra. Delegația a predat în dar sinagogii bicentenare o Menora de argint. „Menora aceasta — glăsuiește inscripția gravată — simbolizează lupta Macabeilor pentru credința lor.”

Chivotul unui templu din Mantua

Trupa de teatru și formația de muzică de cameră evreiască figurau frecvent în fruntea programelor artistice patronate de casa princiară Gonzaga.

În ultimele două decenii ale secolului al XVI-lea, populația evreiască din Mantua a fost supusă unui șir de restricții. S-au succedat interdicții de ordin profesional, impunerea unor taxe împovărătoare „speciale”, confiscarea de bunuri. În anul 1610 a fost stabilită obligația membrilor comunității de a locui pe un perimetru restrîns al orașului, într-un așa numit „cartier evreiesc”. Doi ani mai târziu intra în vigoare o reglementare de tip ghetto. O ordonanță intitulată „Tolleranze generale” (Permisuni generale) impunea restricții riguroase în ce privește viața în ghetto. Întregul ansamblu de măsuri restrictive era revizuit la fiecare opt ani, de regulă adăugându-se noi limitări ale drepturilor civile.

Atunci cînd, în primăvara anului 1628, orașul a fost asediat de trupele imperiale austriece, populația evreiască a luat parte activă la lucrările de fortificații și la apărarea cetății. O dată cu căderea Mantovei în minile austrieclor, aceștia au alungat din oraș 1 800 de evrei, confiscându-le totodată bunurile. Una dintre primele ordonanțe emise de autoritățile de ocupație austriece, în vara anului 1630, prevedea interzicerea stabilirii evreilor.

Abia după ani îndelungați de exil forțat, evreii originari din Mantua au început să se întoarcă în oraș. În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea unele dintre vechile restricții au fost anulate și au fost create posibilități pentru reconstituirea unei vieți comunitare. În epoca napoleoniană, evreii din Mantua au dobîndit drepturi cetățenești depline și libertatea de a-și organiza viața comunitară și religioasă. Obștea din Mantua și-a trimis reprezentantul în Sanhedrinul de la Paris. Mantovezul Abraham Gologna a ocupat chiar, în anul 1807, funcția de vice-presedinte al Sanhedrinului.

După reinstaurarea, în 1814, a dominației austriece, evreii mantovezi au luat parte în mod activ la mișcarea pentru independență. Ca o recunoaștere a meritelor și aportului ei, obștea evreiască a obținut în anul 1866, după ce Mantua s-a alipit regatului Italiei, deplină egalitate în drepturi printr-o lege specială.

În Italia modernă, locul deținut de Mantua în ansamblul așezărilor țării a devenit mai modest. Aceasta s-a reflectat și în ponderea deținută de obștea evreiască în rîndul comunităților de pe meleagurile italiene. Imediat după terminarea celui de-al doilea război mondial

locuiau la Mantua 800 de evrei, comunitatea mantoveză stînuindu-se pe al 26-lea loc, ca importanță numerică, în ansamblul comunităților din Italia.

Nu putem încheia această incursiune în istoria obștei evreiești din Mantua fără să vorbim despre continuatorii de astăzi ai acestei vechi comunități cu frumoase tradiții. Actualmente trăiesc în Mantua 150 de evrei. Sinagoga funcționează zilnic și în incinta ei se desfășoară și cursuri de Talmud Tora. La Clubul cultural evreiesc, care poartă numele ilustrului istoric Assaria dei Rossi, sînt organizate prelegeri și simpozioane pe teme iudaice, au loc seri de lectură din literatura idiș și ebraică. Clubul dispune de o bogată bibliotecă pe teme evreiești. Într-una din săli poate fi văzută o expoziție permanentă cuprinzînd obiecte, documente, fotografii oglîndind viața comunitară de-a lungul secolelor.

M. B.

Edirne — 600 de evrei...

Adrianopole, denumit Edirne, s-a bucurat de renume în istoria iudaismului. În acest oraș turcesc a existat multă vreme o importantă comunitate evreiască.

Cu o prezență atestată documentar încă din secolul al IV-lea al erei noastre, obștea din Adrianopole număra pe vremea imperiului bizantin peste o mie de familii. În secolele XII și XIII această obște a avut mult de suferit de pe urma legislațiilor restrictive și a persecuțiilor de ordin religios, mai ales după introducerea de către împăratul Theodosiu și Iustinian a unor edicte care interziceau orice viață religioasă evreiască.

O dată cu abolirea, în 1372, a legislației restrictive și cu permisiunea acordată în 1385 de a se înființa o Ieșiva, s-au pus bazele unei vieți comunitare normale. Prin venirea, după anul 1492, a unui mare grup de familii evreiești exilate din Spania, obștea din Adrianopole s-a dezvoltat numericeste. La mijlocul secolului al XVI-lea, așa cum atestă cronicile vremii, exista în oraș o comunitate, în mare majoritate sefardă, numărînd aproape 7 500 de membri. Funcționa pe peste 40 de sinagogi iar cele 11 Ieșivot erau vestite și în multe din țările vecine. În perioada următoare, comunitatea din Adrianopole s-a afirmat ca un centru important de spiritualitate iudaică. Acolo au locuit și au creat scriitori vestiți și erudiți ca Josef Karo (acesta a scris la Adrianopole „Bet Iosef”). Ieșivot, școlile religioase unde își desfășurau activitatea numeroși erudiți ai Talmudului, au avut un rol important în promovarea valorilor iudaice. În decursul secolului al XIX-lea grupuri de evrei, veniți din Germania, Polonia, Italia și Ungaria s-au stabilit la Adrianopole. La începutul secolului actual, în oraș existau 20 000 de coreligionari grupați în patru comunități: askenazim, sefardzi, bizantină și italiană.

Împrejurări nefericite au dus la declinul orașului și, implicit, la declinul comunității evreiești din acest centru. În 1902 un incendiu a mistuit o parte a Adrianopolului. Trei ani mai târziu, un alt incendiu mistuia aproape în întregime restul orașului, transformînd în ruine toate cele 29 de sinagogi și cele 50 de Ieșivot care se aflau atunci în funcțiune. Șirul de războaie balcanice au accentuat exodul populației din orașul devastat.

Acum, în fostul Adrianopole, actualul Edirne, trăiesc 600 de evrei. Templul impunător, construit pe ruinele uneia din vechile sinagogi, cursurile Talmud Tora și de ebraică perpetuează tradițiile iudaice.

ȘIL-HOIF

Ce regisor de geniu a pus la punct spectacolul din Șil-hoif, curtea sinagogilor din târgul copilăriei? De unde a luat atîta culoare, pitoresc și mișcare? Și de ce, după atîția ani, personajele continuă să se miște în amintirea noastră, deși în realitate e mult de cînd au ieșit definitiv din scenă?

...Patrulaterul alcătuit din cele patru sinagogi era împrejmuit, într-o parte și în alta, de un gard de fier, pe un postament de beton. Cîndva fusese gard ca toate gardurile, dar timpul, ploile, zăpada, vîntul, ștregarii, l-au asaltat ani în șir, iar acum era mai înclinat decît vestitul turn de la Pisa... Posibila lui prăbușire era una din obsesiile mamelor, care nu încetau să-și prevină adraslele: „Să nu cumva să te caferi pe gardul din Șil-hoif!” Drept care, gardul era veșnic ciorchine de ștregarii mai mici și mai mărisori...

Intrarea și ieșirea din acest ținut al miracolelor erau străjuite de cite un cerșetor. Orbi amîndoi, decît că cel dinspre ulița Fulgerului purta o pereche de ochelari de sîrmă cu o sticlă neagră, celălalt ochi fiind acoperit cu vată. Cerșetorul din celălalt capăt era activ, așînd calea trecătorilor cu veșnicul său rețren: „Dați un ban unui orb nefericit!” în ceea ce colegul său era o prezență mută și impasibilă. Între ei nu comunicau niciodată, căci cîndva, cu mulți ani în urmă, de la începutul carierii, se certaseră amarnic din pricina unui client și de atunci se ignorau reciproc. Ce vreți, chiar și în această branșă concurența era mare...

Erau apoi cei ce trăiau din negoț. Căci era un loc umblat, atîta lume trecea din zori și pînă noaptea tîrziu, că era păcat să nu-ți faci vad aici. Printre cei dinții care priceuseră asta era el, Berl. Făcea negoț cu semințe, cu simburii cum se spunea în tîrg. De bostan și de floarea soarelui. Bine prăjite, sărate și rumenite, după o rețetă de el știută. Un scămel scund, o lădiță răsturnată, două săculețe care cîndva au fost albe și un păhărel de culoare galben-verzui, acesta era inventarul afacerii sale. Se mîndrea cu clientela fixă: cîțiva elevi de liceu, doi sau trei miști, un birjar... Pentru nimic în lume nici unul dintre ei n-ar fi spart între dinți un simbură provenit de la altul. Numai de la Berl. Spuneau chiar că marfa lui o recunosc dintr-o mie.

Tot pe o lădiță își etala marfa și Gheșl, merarul. O, nu a fost totdeauna așa, nu: o dată a avut și el prăvălia lui, cu fructe de soi și chiar cu trufandale. Nu chiar în centru, ca Hună, dar oricum, era vad bun și clienții nu-l ocoleau. Închiriasse chiar și un zemnic, unde păstra, din toamnă pînă dădeau cîreșele, pînă la un vagon de mere și pere. Mere ionatane și parmen-aurii, cărora le merseese vestea. Mere de la Gheșl, așa li se spunea în tîrg. Avea parnasă frumoasă, foarte frumoasă. Toate acestea au fost cîndva. Acum, de cînd a decăzut, lucrează aici, la intrarea în Șil-hoif. Tot în branșa lui, căci de priceput se pricepe, decît că n-a avut noroc. Și cînd te-ai născut fără noroc... Dar la ce bun să lungim vorba: iarna, vara e aici, cu merele lui, cam lovite, înghețate un pic iarna, cam putrezite vara, dar oricum, mere. Le dă mai ieftin și le cumpără copiii mai săraci. Asta e parnasa lui și uite, slava Domnului, nu a murit de foame nici el, nici nevasta și cei trei copii. Încă iarna asta s-o scoată la capăt, în primăvară cel mare termină a patra și-l va băga ucenic la Moriș, frizerul. Meseria asta, se știe, e bănoasă, chiar și ucenicii se aleg cu un bacșiș. Un ban de la unul, altul de la al doilea și nu mori de foame. Așa că de la primăvară îi va fi mai ușor. Încă unul va aduce un ban în casă.

În fața sinagogilor e un spațiu liber, pietruit. Piașă i se spune, piașă din Șil-hoif. Aici își fac veacul tregherii, bărbați vinjoși, cu brațe lungi și palme cit lopețile. Oricare dintre ei îți ia în spinare un sac de o sută de kile ca o nimica toată. Așteaptă clienții. Vara zac întinși cit sint de lungi în piașă, iarna se îngîrămădesc în ceainăria lui Șae. Cel cu mălai cald. Așteaptă clienții. Dar în tîrg prea pușini sint cei care recurg la serviciile lor. O dată sau de două ori pe săptămîină cei doi angroșiști de băcănție, cînd le vine un vagon și trebuie descărcat grabnic, să nu intre în locație, morarii, cînd se nîmerește un transport mai mare și cam atît. Mai e ceva, uneori, cînd se mută cite unul. Cam atît. Așa că tregherii mai mult așteaptă decît lucrează. Vara în arșiță și colb, iarna în fumăria și aburii din ceainărie. Numai în cazuri extreme, cînd nu mai poate răbda de foame sau de gura nevastei, cite unul își calcă pe suflet și se apucă de cerșit. O face cu neplăcere, în silă, căci nu asta e meseria lui. La care se întoarce de îndată ce se ivește cea dinții ocazie. Cum mai zboară sacii de o sută de kile sau baloturile grele de bumbac! Căci una e să umbli din casă în casă și alta să-ți faci meseria.

În așteptarea clienților care cam întîrzie să vină, bărbașii acestia cu voci răgușite și palme cit lopețile fac haz de necaz, neștiind lipsiți de un anume simț al umorului — gros, brutal, așa cum le e și soarta. Între ei își spun rareori pe nume, de obicei se strigă după poreclă: Rotschild, Koirăh, Marmorosch-Blank... Tot nume de bogătași și încă dintre cei mai mari.

Cam înainte de Purim și pînă tîrziu după Pesah Rotschild și Marmorosch-Blank vînd mere murate. Domnul Hună le dă cite o cotă plină și ei cutreieră ulițele tîrgului strigîndu-și cîntat marfa: „Ia mere murate! Mere! și în idîș: Kfos epl, kfos!” Cînd termină cofa se întorc la domnu Hună, acesta le-o ample iar și din nou strigătul lor se aude pînă departe. „Mere murate, mere! Kfos epl!” Apoi sezonul se termină și Rotschild se întinde cit e de lung de-a curmezișul pieții din fața sinagogilor. Lîngă el moșăie Koirăh, bogătașul hapsin din Humaș, Marmorosch-Blank și ceilalți. Așteaptă clienții...

A, dar să n-o uităm pe Hava, nebuna tîrgului. În tristul, bizarul ei traseu prin tîrg intră și aceste locuri. Iarna-vara, pe orice vreme, e nelipsită și aproape la oră fixă străbate curtea sinagogilor, vorbind, rîzînd în hohote sau certîndu-se în gura mare cu un interlocutor numai de ea văzut. Cite un ștregar îi aține calea spre a se schimonosi după ea și atunci strigătele ei devin și mai ascuțite, dar de obicei copiii se dau de o parte din calea ei. Nu numai ei, dar nici părinții lor nu mai știu ce dramă teribilă a adus-o în acest hal pe această nefericită femeie. E o întîmplare tristă, de foarte de mult, de pe vremea bunicilor.

De două ori pe zi, dimineața și seara, curtea sinagogilor se animă de credincioșii veniți la rugăciune. Apoi acest spațiu al tîrgului își reia culoarea, mișcarea și pitorescul său inimitabil.

VICTOR RUSU

Aniversări

MICHAEL LANDAU OCTOGENAR

Dr. Michael Landau care a împlinit recent venerabila vîrstă de 80 de ani, este un nume binecunoscut obștei evreiești din România. Celor mai în vîrstă, mai ales, el le evocă perioada frîmțată dintre cele două războaie mondiale, cu aspirațiile, iluziile și decepțiile ei, dar, mai presus de toate, le evocă ideile generoase de libertate, demnitate umană și cetățenească, egalitate între oameni, indiferent de naționalitate, rasă sau credință religioasă. Aceste nobile idei l-au călăuzit pe Michael Landau de la primii pași făcuți în arena publică, ele au devenit sensul vieții și activității sale. Lucrul acesta reese pregnant și convingător și din lectura memoriilor sale, apărute nu de mult în Israel, în limba română și ebraică. Ele sînt mai mult decît elemente ale unei autobiografii — sînt file din cronica unei epoci și a unei comunități.

Viața lui Michael Landau poate fi redată grafic printr-o linie dreaptă. Originar dintr-un oraș de veche și autentică tradiție evreiască, a primit în casa părinților și apoi în sistemul de învățămînt tradițional o solidă educație, în care vechile noastre valori se completează armonios cu cultura modernă. A făcut apoi strălucite studii juridice, consacîndu-se încă din anii studenției obștei, idealurilor de dreptate și egalitate socială și civică. Erau anii celui de-al doilea deceniu al secolului XX, cînd pe cerul Europei, abia lîmpezit de fundul exploziilor primului război mondial, se îngîrămădeau din nou nori amenințători. Fascism, război, ură, moarte — aceste cuvinte reveneau din ce în ce mai des în vorbirea oamenilor. A te consacra, în acele condiții, idealurilor generoase nu era nici simplu și nici comod. Dar sărbătoritul de azi aparține acelei categorii de oameni care aderă la un ideal nu pentru că e comod, ci pentru că e convins că aceasta e singura cale de urmat și cu această convingere rămîne credincios pînă la capăt idealului său.

O viață de om închinată unei idei — acesta ar putea fi, exprimat lapidar, sensul memoriilor dr-ului Michael Landau. A pus în slujba ideii, a idealului, cuvîntul, fapta, condeiul, întreaga sa personalitate, toate resursele sale intelectuale. Nu a dat înapoi în fața primejdii ce pîndeau, în acele vremuri crude, pe orice luptător animat de idealuri generoase. Numele său a devenit cunoscut coreligionarilor din țară iar apoi și celor de afară, exemplul său, o sursă de încredere și optimism.

De aproape patru decenii Michael Landau locuiește în Israel, unde continuă a fi un exemplu de dăruire pentru semenii săi. Celor originari din România, mai ales, cuvîntul, sfatul, sprijinul său dezinteresat, le-a fost și le este de prețios ajutor. A rămas același sincer și devotat prieten al obștei și al țării sale de origină. Se numără printre personalitățile care au pus bazele asociației Israel—România, din al cărei comitet de conducere face parte. Din inițiativa și cu sprijinul d-sale activ a fost realizată și tipărită traducerea în limba ebraică a biografiei președintelui Nicolae Ceaușescu.

Iată atîtea motive pentru care obștea noastră se alătură celor ce-l sărbătorească acum pe Michael Landau.

Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a adresat sărbătoritului un mesaj de salut, în care se spune: „La împlinirea vîrstei de 80 de ani vă adresez, în numele meu și al doamnei dr. Rosen, cit și în numele obștei evreiești din România, un cald și frățesc salut. Obștea evreiască din România vă cunoaște, vă tubeste și vă stimează ca pe una din personalitățile proeminente din perioada luptei sale pentru egalitate și drepturi cetățenești. Ea cunoaște de asemenea, și a urmărit cu admirație activitatea Dr. îndelungată în slujba înfloririi Țării sfinte”.

Mazal tov

La Timișoara a avut loc cununia religioasă a d-lui Bruno Rubinger cu d-ra Galy Iszak. Ceremonia a fost oficiată de d. haham Herman Rubinger, asistat de d. haham Israel Haber și d. Hersch Bernard.

După ceremonia religioasă a avut loc masa, la cantina Comunității.

Scrisori către redacție

Din partea cititorului nostru Haim Zaidman din Ierusalim am primit o scrisoare din care reproducem:

„În nr. 328 din 1 septembrie 1974 al revistei Dv. publicați o recenzie sub semnătura d-lui Henri Zalis, despre volumul I. L. Peretz, *Șchițe și Nuvele* care a apărut recent în Editura Univers din București.

În textul recenziei, foarte elogioasă pentru Peretz și pentru culegerea făcută din opera sa, într-o traducere de proporții reduse cantitativ, scrieți „Acest volum, pe a cărei foaie de gardă este menționat drept traducător I. Schneider...”

Permiteți-mi o punere la punct în această privință. Inițiativa acestei traduceri îmi aparține, iar traducerea propriu zisă, notele de picior și glosarul au fost făcute în întregime de mine, semnatarul acestor rînduri, iar d. Schneider, membru al Asociației Scriitorilor din România, mi-a fost recomandat de editură cînd am venit cu propunerea acestei traduceri, aporțul d-sale în această lucrare fiind stilizarea”.

Aniversare

Președintele Comunității evreilor din Galați, d. dr. Sami-Lică Herșcovici, a împlinit vîrsta de 65 de ani.

Crescut în tradiția evreiască, sărbătoritul a fost toată viața aproape de comunitate, iar din anul 1972 a devenit președintele ei.

La cea de-a 65-a aniversare îi adresăm tradiționala urare ebraică Ad mea veesrim!

Dr. Mendel Rosman

La București a încetat din viață, la vîrsta de 67 de ani, dr. Mendel Rosman, medic al Centrului medical al Comunității evreilor.

Născut la Bacău, s-a consacrat cu trup și suflet nobilei profesii a alinării suferințelor semenilor. A fost deopotrivă iubit și stimat de pacienți și de colegi. În ultimii ani, în cadrul Centrului medical al Comunității evreilor din București, a lucrat cu abnegație întru ajutoarea coreligionarilor bătrîni și bolnavi.

Un mare număr de prieteni și cunoscuți au ținut să-l conducă pe ultimul drum. D-nii Daniel Segal, președintele Comunității bucureștene și dr. Artur Maiersohn, directorul Centrului medical al comunității, au elogiat personalitatea dispărutului.

DECESE

În perioada 11—25 ianuarie 1975 în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înhumați:

Levi Josef Herșcu (69 ani) str. Mihnea Vodă 13; Cioară Rebeca (92) Mihai Bravu 107—119; Liontescu Margherita (77) Intr. Șulea 18; Herman Isac (67) Siminoc 27; Forschmidt Osias (71) Dirsterlor 23; Stanciu Riri (46) Matache Dobrescu 12; Crais Leon (68) Dristor 97—119; Rosenzwaig Marcu (82) Cantemir 80; Mina Graur (86) Viorele 38; Goldner Herman-N. Aureescu (84) Popa Nan 7; Ciubotaru Ghidale (44) Alex. Vlahuță 34; Lazarovici Bruha Hava (82) Intr. Aniversării 6; Makitra Rozalia (71) Stelea Spătaru 17; Engelberg Samoil (88) Calea Griviței 230; Maurer Carol (81) Intr. Nicolae Iorga 3; Gruenberg Rudolf (71) Calea Victoriei 25; Schwartzberg Haia (69) Galați 18; Coifman Iosif (77) Lucrețiu Pătrășcanu 4; Schwartz Moise (75) Calea Dudeștii 71.

Cu aceeași durere, dr. S. Ghinzburg, soția și familiile înrudite anunță că s-au împlinit 4 ani de la moartea inginerului

IDELE GHINZBURG din Galați

Adinc indurerată, ing. Alfred Faust fiu și întreaga familie anunță că la 4 ianuarie 1975 a încetat din viață în vîrstă de 81 ani, la Galați, acela ce a fost

SIMON FAUST

din Vatra Dornei.

Îi vom păstra neștersă amintirea.

GLOSE BIBLICE

Din cer, legea coboară pe pământ

(Urmare din pag. 1-a)

pentru acei neevrei care s-au opus furiei ucigașe, care au luptat pentru viață, împotriva morții. Preotul neevreu Ithro e una din mărețele figuri care apar pe scena biblică spre a ne învăța că întotdeauna omeniirea a găsit în ea resurse morale să se opună răului. Farao și Amalec au împotriva în întotdeauna diverși Ithro care îi înfruntă.

Pericopa aceasta conține tot ce e mai sfânt în religia noastră: cele zece porunci. Ea poartă numele unui om. Nu pe al celui care a coborât Decalogul de pe înălțimile sinaitice, Moșe, ci pe acela al slujitorului unei alte credințe, pe acela al preotului medianit Ithro. E supremul omagiu pe care iudaismul a știut să i-l aducă.

III. SANHEDRIN LINGĂ ALTAR

Pericopa Mișpatim (27 Șvat — 8 februarie 1975) סנהדרין אצל הכוכב

„Lingă altar se află Sanhedrinul”. Aceasta este concepția despre viața pe care o găsim în comentariul talmudic al primului verset al capitolului biblic ce-l analizăm (Exodul 21,1). Izvorul de inspirație al celui mai înalt for de judecată — Sanhedrinul — trebuie să fie spiritul de sacrificiu pentru colectivitate și de respect al vieții umane, simbolizat prin altar. Citiți versetele imediat anterioare celui mai menționat și veți găsi învățătura acestui altar. Nu din aur, nici din argint, trebuie să fie clădit sălășul divinității. Puritatea morală e profanată de aceste bogății ce reprezintă huzurul unora, ca rezultat al suferințelor altora. Destul s-au închinat oamenii către acești idoli ce alcătuiesc expresia jafului și brutalității! „Din țărână să-mi faci altarul...” (Exodul 20,20). מוכה אדמה תעשה לי. grăiește Dumnezeu dragostei de oameni către cel creat din țărână și care într-acolo se va întoarce, fără a lua cu sine, în mormint, nici una din efemerele bogății ale acestei lumi. Comunitatea cu Creatorul nu se face în fast și în cadru somptuos, merit adula pe cei ce se împărțesc în plin la ospățul vieții și a umili pe cei ce nu apucă nici fărâmițele ce cad de la acest festin. „De vei ridica asupra-i sabie, îl vei profana” (Exodul 20,22). כי חרבך והנפת עלי ותחללה.

Sabia n-are nimic comun cu altarul, căci nu există o contradicție mai flagrantă. „Altarul are menirea de a prelungi viața omului, de a proclama înălțarea prețului vieții, iar sabia caută să nimicească viața. Altarul propovăduiește pacea între soț și soție, între o familie și cealaltă, între om și orice semen al său, între credincios și Părintele Ceresc, pe cind sabia răspindește crima și nelegiuirea, zizania și cearta. N-ar fi oare o profanare de neasemuit dacă ai ridica sabia asupra altarului?” (Mehilta 20).

În imediata vecinătate a unui astfel de altar așază legislatorul divin reședința aceluia care vorbesc în numele sfintei noțiuni de dreptate. După cum am observat, raporturile credinciosului cu Dumnezeu puteau să fie cuprinse într-o singură tablă a legii și totuși conținutul lor a fost orinduit în două table. Într-una citim principiile fundamentale ale monoteismului, iar în a doua cele care stau la baza raporturilor sociale. Nu poate nimeni să se bată cu pumnul în piept și să afirme că e fidel poruncii: „Eu sint Domnul Dumnezeu tău...” iar în același timp să calce porunca „Să nu furi”, „Să nu ucizi” ș.a. מצוה אחת היא. Sint la fel de sfinte ambele table ale legii, iar profanarea uneia din porunci e o abdicare de la întreg conținutul lor.

Un rabin înțelegător explică versetul din pericopa anterioară וכל העם יראו את הכבוד ואת הדרו (Exodul 20,15): „Și întreg poporul a văzut vocile”, în sensul că dacă textul biblic ar fi sunat că „A auzit vocile” s-ar fi produs o confuzie. În limba sfântă cuvântul „lo” scris cu litera alef înseamnă „nu”. Cînd e scris cu litera vav înseamnă „lui”. Dacă perceperea Decalogului s-ar fi făcut numai prin auz, atunci poruncile „lo tignov”, „lo tirtah” (să nu ucizi”, „să nu furi”) etc. ar fi fost interpretate ca fiind scrise cu vav și ar fi făcut pe unii să creadă că „lui”, poți să ucizi, să furi, adică pentru Dumnezeu, în numele lui, în numele religiei și e îngăduit să-ți vea viața sau avutul altuia. Era, deci nevoia și de o luare de cunoștință vizuală, pentru ca să se știe că e scris cu alef și că e vorba de un nu categoric și fără putință de răstălmăcire. Viața și munca semenului sint valori absolute și nici un principiu religios nu poate constitui o scuză pentru cel ce atentează la ele.

Sanhedrinul vorbește, deci, în numele unei religii ce se confundă cu însăși morală. Pentru marele jurist Bentham, rala, portul dintre drept și morală e acel a două cercuri concenrice. Înălțurul sferei mai largi, a moralei, ce cuprinde cea mai restrînsă, a dreptului. După o astfel

de definiție, tot ce se cuprinde în noțiunea dreptului, e moral, însă nu tot ce e moral e și turnat în tipare juridice sau constituie o obligație impusă de lege. Concepția iudaică este însă alta. Pentru noi cercul moralei și cel al dreptului se confundă. Să luăm de pildă legea morală a ajutorării celui sărac, care se află în suferință. Cel ce n-o respectă poate fi considerat cel mult ca un om imoral însă nu ca un infractor. În lumina legiurii iudaice însă, aceasta este una din cele 613 porunci, la fel de sfinte ca cele ale Decalogului, iar cel ce o infringe comite un păcat.

Pericopa aceasta începe prin a stabili drepturile omului, în perspectiva acestor principii. Se reglementează în primul rînd, contractul de locațiune de servicii. În mijlocul unei lumi clădite pe exploatarea nemiloasă a robilor — care nici măcar nu sint subiect de drepturi și a căror viață, familie și avut sint la discreția stăpînului — legiuitorul biblic desființează, printr-o trăsătură de condei sclavagismul. Durata maximă a oricăru serviciu pe care servul îl poate face stăpînului, e de șase ani. În al șaptelea, el redvine liber, fără nici o răspundere.

Cu toate că în dezvoltarea ulterioară, istorică, acest principiu a fost, nu o singură dată călcat de către regii și pătura conducătoare, rămîne totuși în picioare splendido formulare a deciziei eliberării omului din asuprire. Răsfoind paginile Bibliei, constatăm că cei ce s-au făcut vinovați de călcarea acestui principiu au fost biciuiți de clocoțul de revoltă al profetilor, fiind considerați că s-au pus în afara celor ce cred în revelația sinaitică.

Dacă într-al șaptelea an servul spunea „îmi iubesc stăpînul și nu vreau să primesc libertatea”, o ceremonie specială avea loc. Urechea servului era găurită la ușa tribunalului, pentru ca stigmatul să rămînă deapururi pe omul care a preferat robia libertății. „Pentru ce tocmai urechea?” se întreabă înțelepții. „Pentru că urechea aceasta care a auzit porunca sinaitică „Mie îmi veți fi robi — și nu robi ai robilor mei”, este vinovată că a rămas surdă la mesajul libertății” (Kiduşin 22).

Cuvîntul עבד (eved) nu corespunde nici pe departe, noțiunii de servus din dreptul roman. El se trage din cuvîntul עבירה (avoda — muncă, adică omul care muncește).

Tratamentul ce i se aplica în timpul anilor de serviciu reiese în mod destul de elocvent din pasajul talmudic: „E scris: să-i fie bine cu tine; la fel cu tine să fie la mîncare și la băutură. Să nu mîninci tu piine curată, iar el piine cu țărîță; să nu bei tu vin vechi, iar el vin nou; să nu dormi tu pe așternut moale, iar el pe paie” (ibidem).

Prea lungă ar fi însirarea restricțiilor instituite de legiuitorul iudaic în materia locațiunilor de servicii. Din toate se desprinde ca un principiu conducător, grija ca nu cumva un om să poată abuză de forța lui spre a răpi drepturile altuia. Nici o pagubă cauzată semenului nu poate rămîne nereparată. Principiul responsabilității pentru orice prejudiciu produs ocupă numeroase versete din pericopa de față. Cu precădere cade accentul asupra acestor prescripții, atunci cînd e vorba de victime care, datorită împrejurărilor, sint mai dezarmate în lupta vieții. În locul lui „homo hominis lupus”, a lozincii dreptului la viață numai al celui puternic, a disprețului față de cei slabi care trebuie să se țîrască la picioarele „Übermensch-ului” textul biblic subliniază în repetate rînduri, protecția ce trebuie acordată străinului, văduvei, orfanului, adică tocmai celor lipsiți de apărare.

Tora noastră sfîntă nu se mărginește a enunța principii, fără a se îngriji de aplicarea practică. Iubirea aproapelui, a dușmanului de ieri chiar, nu rămîne o simplă formulă sentimentală. Cînd înțeleptul Hilel e pus în situația de a reda sinteza mozaismului într-o singură frază, răspunsul pe care îl dă neevreului dornic de a afla în ce constă esența acestei religii, sună: „Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face”. Principiul moral devine unul juridic.

În lumina unor astfel de legiuri, putem să înțelegem corelația din comentariul talmudic între lăcașul Domnului și cel al justiției, între altar și Sanhedrin. Preceptele morale nu răsună doar de la înălțimea amvonului, în focul perorațiilor și în cadrul rugăciunilor. „Casa ta să fie în vecinătatea sinagogii” (Ketubot 107). Între cîminul propriu și lăcașul de rugăciune nu trebuie să existe nici o discrepanță. În viața cea de toate zilele, în raporturile sale sociale, credinciosul în raporturile sale sociale, credinciosul în este chemat să aplice cele învățate în sinagogă. Acceptarea Torei de către credincioși prin cuvintele: ושמעו ושמרו menționate la finele pericopei, ne arată că accentul cade în primul rînd pe fapt, pe practica de zi cu zi.

Mesaj adresat de d. Șef rabin dr. Moses Rosen secțiunii franceze a C.M.E.

Se împlinesc trei decenii de la reconstituirea secțiunii franceze a Congresului Mondial Evreiesc. Cu acest prilej, Eminența Sa dl. Șef-rabin dr. Moses Rosen, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, a adresat următorul mesaj:

Obștea evreiască din România este fericită să se poată asocia, prin aceste rînduri, la celebrarea aniversării a trei decenii de la reconstituirea secției franceze a Congresului Mondial Evreiesc.

„Rămășițele lui Israel” — Șerit Israel, supraviețuitoarea Auschwitzului, comunitățile noastre ruinate, au putut să renască din propria lor cenușă numai grație conștiinței solidarității și unității evreiești. Această idee motrice a existenței multimilenare a iudaismului, devenite după cea mai mare catastrofă din istoria noastră una literalmente vitală, a fost intruchipată de Congresul Mondial Evreiesc.

Iaacov Hevel Nachlato — Iaacov e asemuit în „Cartea cârților” unei frînghii (Deuteronom 32 — 9). Precum o frînghie, o simmă, oricît de lungă ar fi, dacă atîngi unul din capetele sale, tremură celălalt, tot astfel, chiar dacă mii de kilometri, chiar dacă oceane departe o comunitate evreiască dintr-un colț al lumii de cealaltă, așezată în celălalt capăt, am tremurat unul pentru celălalt, am plîns împreună, ne-am bucurat împreună, am sperat împreună, ne-am rugat împreună.

Această nobilă idee a lui Achdut Israel, o intruchipează Congresul Mondial Evreiesc, în mod concret, palpabil, în binecuvîntata sa activitate în slujba apărării fiecărei comunități evreiești din Galut.

„Ultima generație a catastrofei și prima generație a minuirii” דור אחרון ודור ראשון לנאולה. Contemporani ai Auschwitzului și reînnoirii în Țara sfîntă, am găsit în Congresul Mondial Evreiesc forul care a proclamat mereu destructibilita noastră solidaritate de destin, forul care a făurit forma organizatorică a interdependenței spirituale a obștilor evreiești de pretutîndeni.

Secțiunea franceză a Congresului a devenit, în decursul ultimelor trei decenii, una din cele mai puternice și a cărei activitate servește drept pildă celorlalte. Grație unei munci neobosite a multor personalități strălucite ale iudaismului francez, între care e necesar a releva pe aceea a d-lui Armand Kaplan, care a devenit literalmente sufletul acestei secțiuni, ea a cuprins masele largi ale evreilor din Franța pe de o parte și a căpătat o poziție de înalt prestigiu și de mare influență între celelalte organizații și comunități componente ale C.M.E., pe de altă parte.

Adresăm călduoroase felicitări fraților noștri din secțiunea franceză a C.M.E. și le urăm, din adîncul sufletului, să pășească כבוד אל הילל din succes în succes, în rodnicia lor activitate în slujba culturii evreiești, a iudaismului.

Șef-rabin dr. MOSES ROSEN
Președintele Federației Comunităților
Evreiești din România

Geografie biblică

MUNTELE TABOR

Muntele Tabor domină peisajul Galileii inferioare. În Biblie înțîlnim numeroase referințe la acest munte. Situat pe teritoriul tribului Isashar, la joncțiunea cu teritoriul tribului Zebulon și Naftali, a fost scena victoriei Deborei asupra lui Iabin, regele canaanit al Hațor-ului. Debora-prorocița, soția lui Lapidot, era în vremea aceea judecătore în Israel. La ea au venit trimișii triburilor cînd s-au văzut amenințați de canaanii. Mai departe Biblia arată cum „ea a trimis de a chema pe Barac, fiul lui Abinoam din Chedeșul Naftalimului și i-a spus: „Domnul Dumnezeu lui Israel îți poruncește: Du-te și te suie pe muntele Tabor și ia cu tine zece mii de oameni din fiii lui Naftali și din fiii lui Zebulon”. A urmat apoi faimoasa bătălie în care Barac, îndemnat de Debora, a cucerit victorie asupra lui Sisera, căpetenia de oști a lui Iabin. După care, țara s-a bucurat timp de 40 de ani de pace.

Datorită poziției sale, în perioada celui de-al doilea templu, Tabor a fost una din înălțimile de pe care se emiteau semnale luminoase pentru a anunța pe evreii din Diaspora de ivirea lui noi și de începutul sărbătorilor. Semnalele erau date din Ierusalim. Cînd profeții care oficiau în templu observau ivirea lui noi, se dădeau semnale luminoase de pe Muntele Măslinilor. Observatorii de pe muntele Sartaba, din valea Iordanului, vedeau focurile și comunicau mai departe semnalul către muntele Tabor, de aici se transmitea la Safed și apoi către comunitățile risipite spre nord și răsărit.

Acest loc strategic a devenit poziția-cheie a apărării în revolta împotriva Romei din anul 66. Iosephus Flavius, pe atunci comandant militar al evreilor, scrie: „Am fortificat în Galileea de jos orașele Tariheea, Tiberias, Sephoris și muntele Tabor, depozitînd acolo cereale și arme”. În „Războiul evreilor”, cartea a IV-a, el descrie virful muntelui Tabor ca un platou de cea 200 metri, înconjurat de un zid, construit de el în 40 de zile.

Neputînd cuceri citadela prin luptă, generalul roman Vespasian a sursupus printr-un șiretlic.

În secolul al IX-lea se aflau aici, în virful muntelui, 4 biserici. În 1113 și 1182, după cucerirea de către Saladin a regiunilor respective, bisericile și mănăstirile au fost abandonate. Două decenii mai tîrziu, fratele lui Saladin, Malik el'Adil a fortificat culmea muntelui, printr-un zid de apărare, folosîndu-se de vechile metereze ale lui Iosephus. Forțele cruciaților aflate la Acra în anul 1217, au făcut o încercare de a cuceri Tabor-ul.

Timp de secole, Tabor a rămas pustiu și abandonat, cu excepția unui pelerinaj pe care îl făcea acolo, odată pe an, un grup de călugări din Nazaret. În 1631, datorită intervenției consulului Mareli duc de Toscana, aceștia au primit permisiunea de a se reinstala pe virful muntelui.

Azi se poate ajunge pe muntele Tabor mergînd pe șoseaua care trece prin satul Daburya, biblicul Dabrat, un oraș al tribului Isashar, numit după prorocița Debora.

În virful muntelui se află azi câteva construcții și un basoreliev în bronz al arhitectului italian Antonio Barluzzi. Obiectele găsite în cursul săpăturilor arheologice care s-au făcut aici sint adăpostite într-un modest muzeu.

Din virful muntelui se mai pot vedea și azi rămășițele zidului de apărare construit de Iosephus Flavius, din care se disting turnuri, cisterne, tranșee și șanțuri de fortificație.

UN EPILOG TARDIV

ULTIMUL MORT DIN BUNKERUL LUI HITLER

Pentru prima oară, oameni de știință au reconstituit, pe baza unor probe și mărturii certe, împrejurările morții lui MARTIN BORMANN.

Martin Bormann trăiește? Ani de zile după sfârșitul Reichului nazist această întrebare revenea periodic, persistent, în paginile ziarelor, în memorialistica privitoare la agonia hitlerismului. Au circulat versiuni despre stabilirea fostului secretar particular al lui Hitler undeva în America latină, prin Paraguay, Panama sau Țara de Foc. Acum, însă, nu mai există nici o îndoială: rămășițele lui Martin Bormann au fost găsite, identificate și se cunosc cu certitudine împrejurările morții sale. Istoricul francez Jacques Delarue, specialist în istoria Reichului nazist, a reconstituit, pentru prima oară, tabloul ultimelor zile ale faimoasei — de tristă faimă — căpetenii hitleriste. Reproducem, cu unele prescurtări, reconstituirea lui Jacques Delarue publicată în revista L'Express.

La 10 septembrie 1973, prezentându-și comunicarea la cel de-al 62-lea Congres anual mondial al Federației dentare internaționale reunit la Londra, profesorul norvegian Reidar F. Sognnaes, titularul catedrei de odontologie legală la Universitatea din Los Angeles, dădea lovitura de grație legendelor care pretindeau că Martin Bormann ar trăi undeva pe continentul sud-american. Bormann a murit la Berlin, la 2 mai 1945, în jurul orei 3. Constatările foarte precise, pe baza unor expertize specializate minuțioase, cuprinse în comunicarea profesorului Sognnaes, confirmă concluziile procurorului Richter din Frankfurt pe Main: craniul descoperit în Berlinul occidental la 8 decembrie 1972 este, în mod cert, craniul lui Bormann.

Pentru a doua oară, profesorul Reidar Sognnaes aduce sprijinul său, sau mai exact sprijinul științei, la rezolvarea unei enigme privind virfurile naziste. La Congresul internațional de medicină legală de la Edinburg, din anul 1972, el a adus, împreună cu compatriotul său, profesorul Strom, proba cea mai solidă că trupul carbonizat descoperit de ostașii sovietici la 2 mai 1945 în ruinele Căminării Reichului, era cel al lui Hitler. Proba folosită era similitudinea maxilarelor, metodă utilizată actualmente pentru identificarea trupurilor necunoscute, care permite să se identifice în special victimele catastrofelor aeriene și care a devenit, după mulți ani de experiențe, o știință exactă.

De aproape 30 de ani, soarta lui Bormann a alimentat o copioasă listă de supoziții și legende dintre cele mai rocambolesce. Speculațiile pe tema „Bormann este viu” au început să circule încă de la începutul lui mai 1945 cu o asemenea insistență încât americanii, pregătind procesul marilor criminali de război de la Nürnberg, au trebuit să țină cont de ele. Procurorul general Robert Jackson a scris președintelui Truman pentru a-l informa că, deși e posibil ca Bormann să fi murit, zvonurile persistente că el ar mai fi în viață îl obligau la a-l judeca în contumacie. Astăzi, este posibil să se reconstituie cu precizie sfârșitul celui care a fost, după expresia istoricului Joseph Wulf, „umbra lui Hitler” și să pună capăt tuturor poveștilor care mai circulă încă.

La 16 aprilie 1945 a început ofensiva sovietică finală asupra Berlinului. Pe un front de 400 de kilometri, șapte armate sovietice înaintau spre oraș. La 21 aprilie, primele tancuri ale corpului 11 blindate au ajuns la periferiile Berlinului. La 24 aprilie, capitala Reichului era complet încercuită; încă din 22 aprilie nu se mai putea ajunge în centrul orașului decât aterizând cu avionul pe axa est-vest a Aleii Victoriei, aproape de poarta Brandenburg. La 25 aprilie, un atac aerian gigantic a fost îndreptat asupra centrului orașului, transformându-l într-o mare de flăcări. La 27 aprilie, aeroportul Gattow a căzut în miinile sovieticilor și bunkerul în care se aflau căpeteniile naziste a fost izolat de lume. În noaptea de 26 spre 27 aprilie, Căminăria a fost supusă unui intens bombardament de artilerie. În seara de 28 aprilie, tancuri sovietice în recunoaștere au ajuns la numai câteva sute

de metri de Căminăria. La 29 aprilie, comunicațiile telefonice au fost complet tăiate.

SINUCIDERI ÎN SERIE...

Încă de la jumătatea lui aprilie, Hitler nu mai părăsise bunkerul. De la 18 aprilie, el nu mai dădea decât ordine de distrugere și de moarte, iar la 23 aprilie permisesse celor ce voiau să plece, să părăsească locul. Mulți funcționari au plecat, printre care medicul personal preferat al fűhrerului, dr. Morell. Rămăsesse medicul SS Ludwig Stumpfegger, un chirurg ortopedist care fusese afectat în serviciul lui Hitler în octombrie 1944, atunci când acesta se afla la Cartierul General din Rastenburg, în Prusia orientală, și care l-a urmat la reînțorcerea sa la Berlin, la 16 ianuarie 1945. Se mai găseau acolo Goebbels cu soția și cei șase copii ai săi, care fuseseră autorizați să se instaleze și să rămână în bunker de la 22 aprilie. În bunkerul de la Căminăria Reichului mai rămăseseră, de asemenea, Eva Braun — sosită de la München la 15 aprilie — precum și alți cîțiva apropiați ai fűhrerului.

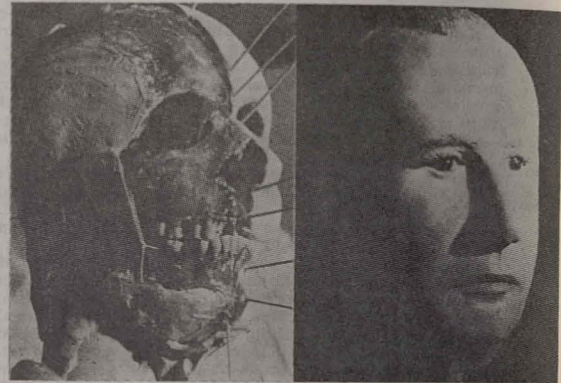
La 30 aprilie, către orele 15 și 30 de minute, Hitler și Eva Braun s-au sinucis după ce, în ajun, se căsătoriseră. Situația supraviețuitorilor era disperată. La 24 aprilie, Hitler numise un nou comandant șef la Berlin, pe generalul Weidling. Dar, de la cartierul său general de pe Bendlerstrasse acesta nu mai comanda, practic, nimic. La 29 aprilie, către seară, o mică patrulă SS care ducea un ordin urgent al fűhrerului către cartierul general, la o distanță de numai un kilometru, n-a mai putut ajunge. Comunicațiile erau total tăiate.

La 1 mai, între orele 20,30 și 21, Goebbels și soția sa s-au sinucis și ei, după ce, în prealabil, își otrăviseră cei șase copii. Corpurile lor au fost arse în grădina Căminăriei, ca și cele ale lui Hitler și Eva Braun.

În bunker, sinuciderea luau o formă aproape epidemică. Mulți ofițeri, printre care generalii Krebs și Burgdorf s-au otrăvit sau s-au împușcat. Rezervorul de apă al bunkerului, care era gol și care fusese folosit ca adăpost antiaerian, a fost descoperit pe jumătate plin de cadavrele celor ce se sinucisera, intrucît bombardamentele îi împiedicaseră pe ceilalți să-i înmorminteze.

Toate acestea ne pot ajuta să ne imaginăm ce atmosferă de moarte plana asupra acestor epave ale fostei propagandă hitleriste. Bormann, era, teoretic, șeful grupului de supraviețuitori din bunker. El a hotărît, în seara zilei de 1 mai, către orele 21, să încerce să ajungă la rămășițele grupului de luptă Mohnke care se găseau ceva mai la nord, pentru ca apoi să caute să treacă prin liniile sovietice, în speranța de a ajunge la Doenitz, la Flensburg. Ieșirea trebuia să se facă în grupuri mici de cinci-zece persoane, grupuri eșalonate, care trebuiau să ajungă succesiv în stația de metrou subteran Wilhelmplatz, apoi să înainteze pînă la cea din Friedrichstrasse, după care să iasă la suprafață. Acolo trebuiau să se regroupeze și împreună cu resturile grupu-

Mulaj realizat după craniul dezgropat al lui Martin Bormann

lui Mohnke să încerce să forțeze Sprea pentru ca apoi să-și continue drumul spre nord-vest.

„SCAPE CINE POATE”...

După cum a declarat, însă, croitorul lui Hitler, Willi Mueller, care se găsea într-unul din grupuri, „toți alergau în toate părțile ca niște pui speriați” și primul grup n-a reușit să iasă din adăpost decât pe la orele 23. Bormann se găsea în al treilea sau al patrulea grup, în care se mai aflau dr. Stumpfegger, Axmann, șeful tineretului hitlerist, Kempka, șoferul lui Hitler, Boetz, al doilea pilot al lui Hitler, dr. Naumann, secretarul de stat al lui Goebbels, și Günter Dietrich, agent de legătură al tineretului german pe lângă Goebbels. După ce au ajuns foarte greu la metrou, se parcursese prima etapă a traseului. Dar, încă de la ieșirea în aer liber, lucrurile au devenit foarte dificile. Trecerea peste Sprea — care la început părea imposibilă datorită prezenței unui grup sovietic de cealaltă parte a podului Weidendammer — a reușit, în cele din urmă, prin urmărirea unui mic detașament de tancuri germane care încercau să străbată barajul. Tancul din față a fost atins de o rachetă antitanc și Kempka a avut impresia că l-a văzut pe Bormann prăbușindu-se. Grupul a trebuit să dea înapoi și s-a dispersat. Bormann, Stumpfegger, Axmann și alți cîțiva au urmat traseul liniilor ferate către vest și apoi către nord-vest în direcția gării Lehrte. În cele din urmă s-au separat, fiecare hotărînd să-și încerce singur șansa.

În acest „scape cine poate”, Bormann și Stumpfegger au rămas împreună și s-au strecurat pe Invalidenstrasse, mergînd în direcția est. Axmann, care s-a îndreptat pe aceiași stradă, însă spre vest, a zărit o patrulă sovietică și a făcut cale întoarsă luînd-o pe urmele lui Bormann și Stumpfegger. Invalidenstrasse este traversată de calea ferată într-un punct din apropierea gării Lehrte. În acest punct, mai precis pe podul Invalidenbrücke, Axmann i-a găsit pe cei doi fugari zăcînd la pămînt, întinși pe spate. S-a aplecat asupra lor și a constatat că erau morți. Aceasta este mărturia lui Axmann, făcută în 1947, după ce a fost capturat. Toată partea colectivă a acestei fugi dezordonate a fost confirmată de mai mulți fugari care au fost ulterior capturați. Axmann este însă singurul care a mărturisit că a recunoscut cele două cadavre.

MANTAUĂ DE PIELE

Ceea ce se știe cu certitudine este că Bormann și Stumpfegger erau împreună. Or, mulți oameni care au trecut în acele zile pe Invalidenbrücke au văzut două

cadavre. Amănuntul este confirmat de muncitorii francezi care lucrau pe atunci într-o uzină din vecinătate și care, blocați în subsolul clădirii, ieșeau în fiecare zi să ia apă din locomotivele abandonate în gară (instalațiile de apă nu funcționau). Cele două cadavre au zăcut cîteva zile. Cel mai mic dintre cele două cadavre era îmbrăcat într-o haină de cadavre — aceasta coincide cu descrierea făcută de fugarii capturați, în ce privește ținuta lui Bormann în momentul fugii din bunker.

Funcționarii oficiului poștal din gara Lehrte, au înhumat în cele din urmă cadavrele care zăceau pe Invalidenbrücke, într-un loc acoperit cu iarbă care se numea pe atunci Alpendorf și care, mai târziu, a primit denumirea de Ulap Gelande. Aceasta se petrecea, după toate probabilitățile, la 8 mai. În momentul ridicării pentru înhumare, în apropierea cadavrelor s-au găsit cîteva scrisori și un livret militar care au fost identificate ca fiind ale doctorului Stumpfegger. Scrisorile au permis să se afle adresa soției

lui Stumpfegger, la sanatoriul Hohenlychen, astfel încît funcționarii poștei din gara Lehrte i-au trimis toate documentele găsite, anunțînd-o că soțul ei a fost înmormintat la locul amintit, sub un pom.

La 20 și 21 iulie 1965, autoritățile judiciare din Berlinul occidental au dispus efectuarea unor săpături la Alpendorf. Unicul reper care ar fi permis să se regăsească cele două cadavre, pomul semnalat în scrisoarea adresată de funcționarii de poștă soției lui Stumpfegger, dispăruse însă. Zona respectivă s-a schimbat totalmente, a apărut un parc și o serie de clădiri noi.

Cercetările ulterioare au rămas mult timp fără rezultat. Iată, însă, că printr-o întimplare, doi muncitori care săpau la fundația unei noi clădiri, au descoperit, la 8 decembrie 1972, două schelete. Asemenea descoperiri nu sînt desigur rare pe acele locuri unde războiul a bîntuit cu furie. După săpăturile infructuoase din 1965, procurorul Richter, însărcinat cu cercetarea dosarului Bormann, indicase poliției judiciare din Berlinul occidental să supravegheze orice lucrări care ar putea fi efectuate în locul respectiv. Drept urmare, descoperirea de la 8 decembrie 1972 a fost imediat semnalată poliției. Osemintele au fost transportate la Institutul de medicină legală și examinate cu minuțiozitate. Măsurarea celor două schelete corespundea celei a lui Stumpfegger (1 metru și 90) și a lui Bormann (1 metru și 70). Cele două schelete au fost radiografiate de dr. K. J. Scholdgen. El a descoperit la scheletul mare o fractură a ante-brațului stîng, corespunzînd cu exactitate urmărilor unui accident de sport ce figura pe fișa medicală a dr. Stumpfegger. Pe scheletul mai mic, a fost descoperită o fractură a claviculei drepte, corespunzînd cu exactitate unei fracturi suferite de Bormann în 1941 în urma căderii de pe un cal (fractură care figura pe fișa medicală a fostului secretar particular al lui Hitler).

O PONTE DENTARĂ DE AUR

Dovada formală a fost însă furnizată de examinarea maxilarelor scheletului mic, ca și ale celui mare. Dosarul SS al lui Stumpfegger, se păstrează intact în arhivele americane ale lui Berlin Document Center. El conține o schemă dentară amănunțită a respectivului. Maxilarele scheletului mare descoperite la 8 decembrie 1972 corespund în cele mai mici detalii celor ale lui Stumpfegger. Identificarea a fost, așadar, făcută cu cea mai mare precizie.

Craniul presupus a fi al lui Bormann pune, însă, o problemă serioasă experților legiști. Nu există niciăieri o schemă dentară a fostei căpetenii naziste. A intervenit un concurs fericit de împreju-

rări. Dr. Hugo Blaschke, dentist al șefilor naștiți, care-i îngrășe pe Hitler, Bormann, Goering, Himmler și alții, a fost făcut prizonier de militarii americani în 1945, fiind apoi interogant un timp îndelungat. La cererea anchetatorilor, el a reconstituit din memorie, cu o mare precizie, schema dentară a lui Bormann. Se conta, de pe atunci, pe folosirea acestei scheme în cazul cadavrelor de Bormann. Și ocazia s-a ivit. Schema lui Blaschke corespunde în linii mari cu maxilarele craniului scheletului descoperit în Berlinul occidental. Există, însă, o lipsă deutanță: o punte din aur cu trei incisivii superiori, semnalată în schema doctorului Blaschke, n-a fost găsită pe craniu.

Noi cercetări au fost efectuate, pământul scos din locul unde se descoperiseră scheletele a fost trecut prin sită. Și iată că, la 12 martie 1973, la mai bine de trei luni după descoperirea scheletelor, a fost găsită și puntea dentară de aur. Ea se adaptează perfect maxilarului superior al craniului examinat. Procurorul Richter, magistrat meticolos, dorea însă certitudinile. Blaschke fiind mort, el a dispus să fie căutați vechea asistentă a dentistului, Katharina Heuserman și vechiul tehnician dentar Fritz Echtmann.

„AUTODISTRUGĂTORI”

Echtmann știa bine căror maxilare „ilustre” le erau destinate lucrările dentare executate la comanda lui Blaschke. El a recunoscut fără nici o dificultate și fără ezitare puntea de aur, ca și alte proteze existente pe maxilarele craniului și pe care le executase cu mina lui, cu ani în urmă. Asistentă Heuserman, care participase la toate tratamentele lui Blaschke a identificat și ea dantura lui Bormann. Între maxilarele celor două craniuri au fost descoperite bucăți minuscule de sticlă. Ele au fost supuse expertizei laboratoarelor poliției criminale din Berlinul occidental, care le-a identificat ca fragmente de fiole cu cianură, denumite la timpul respectiv „selbstvernichter”, adică „autodistrugător”. Prezența acestor fragmente de sticlă atestă că Bormann și Stumpfegger s-au sinucis pe Invalidenbrücke spărgând în dinți minuscule fiole cu cianură pe care Hitler le distribuise apropiaților săi la 29 aprilie 1945. Aceasta, după ce pierduseră orice speranță de a mai putea scăpa.

La 4 septembrie 1973, după ce a studiat raportul procurorului Richter, tribunalul cantonal din Frankfurt pe Main a anulat mandatul de arestare lansat în urmă cu ani împotriva lui Bormann.

În toamna anului 1973, procurorul Richter l-a autorizat pe profesorul norvegian Sognaes, în virtutea reputației internaționale a acestuia, să examineze craniul lui Bormann. La 10 decembrie 1973, la Congresul medical de la Londra, Sognaes și-a făcut cunoscute concluziile: 1) puntea dentară descoperită la 12 martie 1973 se adaptează la locul corespunzător al maxilarului superior al craniului cercetat. 2) se poate constata că această punte se adaptează într-o manieră perfectă, pe întreaga sa suprafață incizantă, incisivilor inferiori corespunzători. 3) această punte este identică schemei făcute de dr. Blaschke în 1945, atunci când a fost interogant de militarii americani.

Astfel, există acum dovada absolută că Martin Bormann a murit la Berlin, la 2 mai 1945, în jurul orei 3.

Fantomă lui detestabilă va înceta să mai apară prin birourile redacțiilor sau prin paginile ziarelor și revistelor.

PROCESUL UNUI CRIMINAL DE RĂZBOI

Un tribunal din Dortmund (Republica Federală Germania) judecă procesul lui Horst Falke, fost ofițer în poliția SS care, în anii războiului, a participat la atrocitățile naziste. Falke este acuzat de a fi participat la asasinarea a peste 5000 de evrei polonezi.

LA POALELE CORDILIERILOR...

Cercetări istorice relevă că primii evrei s-au stabilit în Chile, țara de la poalele munților Cordilieri, în primele decenii ale secolului al XVII-lea. Este vorba de un grup de marani. Unul dintre ei, medicul și filozoful erudit Francisco Maldonado de Silva, a fost judecat și condamnat de un tribunal al inchiiziției în anul 1639 pentru că și-a afirmat în mod public apartenența și credința iudaică. Actul de condamnare este cel dintii document care vorbește despre o prezență evreiască pe meleagurile chilene.

Descendenții marinarilor trăiesc și astăzi în sinul obștei evreiești din Chile. Ei au constituit spre sfârșitul secolului al XIX-lea un grup comunitar denumit Sinagoga Sabatștilor. Lista membrilor acestui grup cuprindea în anul 1919 peste 800 de nume.

Imediat după declarația chiliană de independență din anul 1810, au fost abolite practicile inchizitoriale, ca și restricțiile privind stabilirea în țară a evreilor. Primii care s-au stabilit în Chile după anularea interdicțiilor au fost 110 familii de askenazi veniți din Europa răsăriteană, în anul 1826. În deceniul imediat următor au sosit câteva grupuri de sefarzi, circa 500 de familii, care s-au stabilit, în cea mai mare parte în orașul Temuco. La începutul secolului nostru, existau în Chile aproape 12.000 de evrei, cea mai mare obște fiind cea din Santiago (6.500 de persoane).

Fondată în anul 1909, Uniunea Evreiască din Chile a fost cea dintii instituție comunitară. Șapte ani mai târziu, în 1916, era înființată Asociația Talmud Tora, prin activitatea căreia a fost construită prima sinagogă și a fost organizată prima școală religioasă. După numai un an, în primăvara anului 1917, a fost constituită prima instituție comunitară de asistență, Bicur Holim. Creat în septembrie 1920, Cercul cultural a fost cea dintii instituție culturală evreiască din Chile.

Cea dintii comunitate constituită a fost cea sefaradă din capitala țării, Comunitatea Sefardă din Santiago, fondată în 1930. Doi ani mai târziu, lua ființă la Temuco Comunitatea Askenază din Regiunea Centrală. Mai târziu, în 1937, un grup de evrei veniți din Germania înființă la Vina del Mar Comunitatea Bene Israel. Fiecare dintre aceste trei grupuri comunitare a construit propriile sinagogi.

Obștea din Chile a sporit numericeste ca urmare a sosirii unor grupuri de coreligionari din Europa salvați din holocaustul nazist. Actualmente trăiesc în Chile 28.000 de evrei. Majoritatea, circa 19.000 s-au stabilit la Santiago. Ceilalți sînt răspândiți în alte opt centre comunitare. Comunitățile, cu o predominanță sefaradă, dispun de 17 sinagogi și de peste 30 de cursuri de Talmud Tora. Reunite în Comitetul Reprezentativ al Colectivității Israelite din Chile, ele desfașoară o bogată activitate socială. Sub egida Cercului Cultural Evreiesc, care are filiale în toate centrele comunitare, au loc manifestări variate de promovare a culturii iudaice. Funcționează 6 biblioteci, au fost constituite trei coruri populare iar la Vina del Mar a fost înființat un ansamblu de teatru idiș de amatori. Orchestra de Cameră a Cercului Evreiesc din Santiago se numără printre cele mai bune formațiuni simfonice din țară.

Din inițiativa și sub conducerea istoricului de artă Günther Böhm a fost organizat la sediul comunitar din Santiago un Muzeu al artei iudaice, cuprinzând alături de numeroase reproduceri și piese originale. Expoziții de artă iudaică au fost organizate sub egida acestui muzeu în mai multe țări latino-americane. Înființat în 1970, Institutul de studii iudaice de la Santiago de Chile și-a propus să vină în sprijinul celor care doresc să cunoască valorile spirituale ale iudaismului, gândirea și creația sa spirituală.

ACUM 90 DE ANI...

● **EVOCÎND o seamă de evenimente** din „Decursul îngropatului an 1884”, gazeta Fraternitatea (anul VII nr. 1) scrie și despre unele lucrări de seamă apărute. Cu privire la recenta apariție a volumului „Studien zur rumänischen Philologie” de H. Tikin din Iași, gazeta amintește de două recenzii publicate, una în revista Convorbiri literare, alta în Deutsche Litteraturzeitung. Prima (anul XVIII, pag. 210), remarcă „valoarea în adevăr mare a acestor studii unde se vede la fiecare pas multă muncă și un metod sigur, lucruri care au lipsit din nenorocire adeseori, împreună cu modestia, la o seamă din acei ce au scris despre limba românească”. Recenzentul din Deutsche Litteraturzeitung (nr. 48) conchide: „Trebuie să recunoaștem cu laude, silința extraordinară și cunoștința ce posedă d. Tikin în literatura română și a ne exprima în același timp dorința de a-l vedea cit de curînd publicînd noi opere filologice”.

● **ZIARUL Român din 19 decembrie 1884** elogiază lucrarea lui I. H. Fior apărută la Botoșani, „Testul și explicațiunea legii asupra înscrierii firmelor”.

● **ÎN SALA Barașeană din București a avut loc conferința dr. M. Gaster** despre „Superstițiile la evrei”. Dr. Gaster „a început prin a arăta cum omeniarea muncită de problemele grele ale naturii și de lanțul neînțelese al faptelor, a căutat a-și găsi dezlegarea practică a faptelor. Și-a închipuit un duh al răului și altul al binelui și atribuie faptele cînd unuia cînd altuia. Superstițiile au început din vechime dar vechii noștri cărturari le-au declarat pagine și nepermise”.

„Sala era îndesată de lume. Conferința a lăsat o urmă demnă de conservare”.

● **DOCTORUL Adolf Vianu, medic de batalion în regimentul 11 dorobanți, corpul I de armată, a fost înaintat la gradul de medic de batalion cl. II, fără stagiu.**

● **GAZETA Imparțialul din București publică un reportaj** despre o colonie de evrei proveniți din România, stabiliți în apropiere de Orilia, în Canada. „Au fondat o mică comună de 26 case iar limba pe care o vorbesc este cea română, atît în viața familiară cit și în comună; de limba engleză nu se serv decît vis-à-vis de canadieni”.

Este a treia colonie de evrei din România semnalată în acest ziar, după Societatea israeliților-români din New York și Societatea israeliților-români din Montreal (Canada).

● **DIN BIRLAD se anunță că trupa de teatru Mogulescu și Finkel a dat două reprezentații în folosul săracilor: una pentru săracii creștini, alta pentru evrei. Din venit au fost împărțite lemne la numeroși cetățeni iar pentru mai multe văduve s-a cumpărat cite o vacă.**

● **LA BOTOȘANI a trecut la viață veșnică M. L. Wahrmann, fost multă vreme vicepreședintele societății „Zion”, membru în comitetul școlar, „port-drapelul culturii moderne printre evreii locali”.**

„Regretatul Wahrmann a fost cel dintii dus la cimitir în carul funebru ce pină acum nu era introdus în Botoșani”.

Au rostit discursuri domni Goldscheleger, Teller, Klingler și Sanielevici.

● **LA IAȘI a avut loc „un splendid bal” dat de doamnele ieșane în folosul școlii israelito-române de fete.** „Produsul net va permite comitetului dirigent să închirieze un local mai încăpător, mîrînd și corpul profesional”.

● **SOCIETATEA „Filomela” a organizat un bal în sala Dacia, în folosul unui tînar cu talent muzical, ce va fi trimis în străinătate pentru studii de specializare.** Societatea „Aghidis Isruel Toeles Iacob” a dat un bal în sala Pomul verde, în folosul mîrîtării unei orfane.

● **ÎN TRADUCEREA dr. E. Schwarzfeld a apărut „Iudaismul ca rasă și religie” de Ernest Renan.**

● **FABRICA de zahăr din Hotzenplotz (Silezia) anunță că a pus în vânzare zahăr pentru Pesah cu certificatul rabinului Akiba Korntzer, ginerel Reverenței Sale rabinul Simon Schreiber din Cracovia. Reprezentanți în București: Blumann et Stern, str. Gabroveni 25, iar în Galați, S. Rosenfeld.**

● **ÎN FAȚA unui auditor numeros alcătuit mai ales din junime studiosă, la 20 ianuarie 1885, avocatul Const. C. Mille, „un tînar simpatice ce vorbește clar și precis” a ținut o conferință în sala Franzarilor din București, despre „Patriotism și cosmopolism”. La sfîrșit s-a ocupat și de chestiunea israelită.**

● **SOCIETATEA „Munca” ce are de scop a da copii la meșteri experimentați, ca să învețe un meșteșug folositor, a dat un bal cu tombola în sala Dacia, sub patronajul doamnei Sofie Leon Manoach.**

● **LA BOTOȘANI a luat ființă societatea „Ariel” avînd ca scop a face cunoscut mai bine iudaismul și ca membrii săi să se instruiască în materii iudaice. Președinte a fost ales Lazar Linden, „un tînar bine instruit și inteligent”.**

● **SALA BOSSEL — București.** Miercuri 30 ianuarie 1885 va da societatea Marpe Leneșef un mare bal — cu două muzici. Începutul la 8 ore seara. N.B. Este de dorit toaletă de bal sau costumul național”.

● **ÎN CATACOMBELE de la Saint-Janvier, în Neapole, a fost descoperită o coloană purtînd o inscripție cu caractere ebraice.** Descoperirea a trezit mult interes în rîndul orientaliștilor, care au interpretat-o în felurile chipurii.

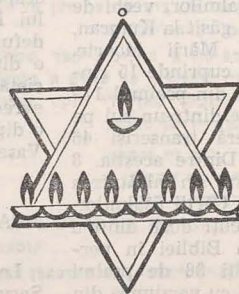
Rabinul din Neapole, Debenedetti, cercetînd această inscripție, a reușit să o lămurească: nu e vorba, cum s-a presupus, de un obiect cu caracter religios, ci de firma unei prăvălii...

● **A FOST ACORDAT dreptul de a purta medalia Virtutea militară de argint sergentului Minzu Itic din regimentul 2 de linie, pentru serviciul de 12 ani făcut în acest grad, cu o pensiuie viageră de 300 lei pe an.**

● **CU OCAZIUNEA** reînnoirii radicale a morii noastre cu aburi, situată în orașul Brăila, ne-am angajat cu domnul Leib Katz din acest oraș pentru a face faină de Pesah, conform ritului mozaic, sub supravegherea domnului rabin local S. G. Margulies. Rugăm respectuos toate comunitățile israelite a face comanda de linie vreme. W. Tenov et Comp. (gazeta Apărătorul).

● **DOMNUL Hillel Manoach a fost ales cenzor al Băncii Naționale din București.**

● **SOCIETATEA israelită de gimnastică și tir Unirea organizează în sala Bossel „un bal splendid”, cu un bogat program „ce va seceră aplauze unanime”. Domni care doresc a vizita balul sînt îndemnați a-și procura bilete din vreme.**

Sub auspiciile Universității geneveze, în orașul de pe malul Lemanului și-a început activitatea un centru de studii iudaice. Organizat după modelul instituției similare de la Paris, noul centru își propune să vină în sprijinul celor dornici să cunoască și să aprofundeze diferite aspecte ale gândirii evreiești. Programul primului an, care prevede prelegeri și seminarii cu o durată de 16—21 de ore pe săptămână, cuprinde teme ca: Talmudul și filozofia iudaică, introducerea generală în etica iudaică, curente în literatura evreiască modernă, locul gândirii iudaice în gândirea universală. Printre cei ce țin prelegeri la acest centru de studii se află personalități marcante, ca profesorii Saul Friedländer, André Schwarz-Bart, Leon Askenazi și alții.

BEN-AMI

S-au împlinit 120 de ani de la nașterea scriitorului Ben Ami. Născut în târgușorul Verhovka din Podolia, s-a făcut remarcat prin numeroase povestiri în care a descris viața maselor evreiești în cea de-a doua jumătate a secolului trecut. Printre aceste povestiri, scrise în limbile rusă, idiş sau ebraică merită a fi menționate „Prima noapte de Hanuca”, „Un Purim de neuitat”, „Kinder iurn”, „Feivel der groiser un Feivel der kleiner”, „A naht in a klein steitl”, „O voce din deșert”.

SEMINAR

Specialiștii din Statele Unite, Anglia și Olanda au luat parte la un seminar organizat la Los Angeles și consacrat picturilor descoperite pe pereții sinagogii „Dura-Europolis” care datează din anul 245 al erei actuale. Aceste vestigii dovedesc că iudeii antici cunoșteau artele plastice.

Ruinele sinagogii „Dura-Europolis” au fost dezgropate între anii 1932—1935.

PERGAMENT

Muzeul din Ierusalim a expus pentru prima dată fragmentul unui pergament al Cărții psalmilor, vechi de 2000 de ani, găsit la Kumran, pe țărmul Mării Moarte. Fragmentul cuprinde 15 rînduri ebraice din psalmul 119 și face parte dintr-un sul pe care fuseseră transcriși 46 de psalmi. Dintre aceștia, 8 nu au intrat în alcătuirea cunoscută a Cărții psalmilor, fiind cunoscuți doar dintr-o traducere a Bibliei în persană. Ceilalți 36 de psalmi sînt identici cu versiunea din zilele noastre, numai ordinea lor fiind schimbată.

DICTIONAR

În editura Emanus din Lausanne (Elveția), a apărut „Noul dicționar biblic”. Autorii explică expresiile mai dificile, termenii și denumirile pe care cititorii lucrărilor privind Biblia și iudaismul le întîlnesc pe parcursul lecturii și studiului.

SIMPOZION

La New York a fost organizat un simpozion consacrat teatrului idiş. La dezbateri au participat artiști și critici de artă. Discuțiile au scos în evidență existența unui public doritor să vadă teatrul în limba idiş. S-a precizat înființarea unui ansamblu permanent la New York, care să prezinte cu regularitate spectacole în idiş, la un înalt nivel artistic.

Actualmente nu există în marea metropolă americană o stagiune teatrală permanentă în idiş.

ARHEOLOGIE

Obiecte descoperite de arheologi la Nazaret atestă că așezarea era locuită cu un mileniu înainte de era actuală. Au fost scoase la lumină vase datînd din epoca Judecătorilor. Vestigiile acestea au fost găsite alături de altele, datînd din perioada bizantină.

Denumirea de Nazaret nu este menționată în Biblie, dar ea poate fi găsită în Talmud.

ÎN MEMORIAM

S-a stins din viață, în vîrstă de 92 de ani, dr. Elisabeth Abegg. Descendentă a unei vechi familii de intelectuali germani, dr. Abegg s-a ridicat cu energie împotriva teroarei rasiste a naziștilor. Concediată de la catedră ca urmare a vederilor sale anti-hitleriste, ea a desfășurat o activitate perseverentă pentru salvarea a numeroși evrei. Cu ajutorul ei, zece de familii evreiești din Berlin și Hamburg au putut scăpa din ghiarele Gestapoului. În semn de recunoștință, defuncta a fost distinsă cu o diplomă de onoare a Societății pentru colaborarea evreo-creștină precum și cu o diplomă a Institutului Yad Vașem.

APARIȚIE

La Paris, în Editions du Service Technique pour l'Education, a apărut cartea lui Salomon Crayzel „Șchiță

de istorie modernă și contemporană a comunităților evreiești”. Lucrarea prezintă evoluția unora dintre cele mai importante comunități evreiești, începînd din secolul al XVIII-lea și pînă în zilele noastre. Sînt prezentate, sumar, diferite curente de ordin religios și spiritual din sinul diferitelor obște evreiești.

COR POPULAR

Corul popular evreiesc din Detroit și-a aniversat împlinirea a cinci decenii de activitate. Cu acest prilej a avut loc un concert festiv. Presa și opinia publică au subliniat aportul adus de această formație artistică la răspîndirea cîntecului popular evreiesc.

OBȘTE

180 000 de evrei locuiau în Austria în preajma celui de-al doilea război mondial. Dintre aceștia, peste 160 000 au fost uciși în lagărele naziste. Din statistici recent publicate de comunitatea vieneză, reiese că în prezent populația evreiască din Austria numără 11 000 de persoane. Dintre acestea, 8 000 trăiesc la Viena, 1 000 la Graz și 2 000 la Salzburg.

SEMICENTENAR

Idisher Wissenschaftlicher Institut — Institutul științific evreiesc, a împlinit 50 de ani de existență. Înființat la Vlno de un grup de eminenți savanți și oameni de cultură, a desfășurat o laborioasă activitate științifică în domeniul istoriei, culturii și limbii idiş. Dn anul 1940, I.W.O. își desfășoară activitatea în Statele Unite.

CATEDRĂ

Catedra de ebraică a Universității Sorbona din Paris și-a extins activitatea începînd cu actualul an universitar. Programului catedrei, care includea pînă acum cursuri despre sintaxa și morfologia limbii ebraice, precum și studii comparate între limbile ebraică și elină, i s-a adăugat un nou curs de arameică și un curs de studii comparate între limbile ebraică și arameică. A fost, de asemeni, inaugurat un ciclu de prelegeri privind literatura ebraică modernă.

CONCURS

În vederea marcării, în primăvara anului 1975, a trei decenii de la eliberarea deținuților din lagărele de exterminare naziste, poșta britanică a inițiat un con-

curs pentru executarea unei serii de cinci timbre comemorative.

PREMII

Unul din cele două premii literare pe anul 1974 ale fundației artiștilor rezistenți din Țările de Jos, a fost acordat poetului Leo Vroman. În timpul ocupației hitleriste, poetul a reușit să se salveze plecînd apoi în Canada, unde continuă să scrie în limba olandeză. O nouă culegere din poeziile lui Vroman a fost editată la Amsterdam, în vara anului 1974.

TURNEU

Corul popular evreiesc din Paris a întreprins un turneu în Elveția, Olanda și Anglia. Repertoriul a fost alcătuit din cîntece pe textele unor poezii de I. L. Peret, precum și din piese inspirate de folclorul evreiesc. La întoarcerea din turneu, ansamblul a prezentat un spectacol, cu același repertoriu, în marea capitală franceză.

MEGHILA

Un ansamblu teatral în limba idiş de pe Broadway, a reluat în actuala stagiune spectacolul „Meghila” — montaj muzical dramatic al unora dintre cele mai cunoscute poeme ale lui Ițic Mangher. Reluarea spectacolului, prezentat și în două stagioni anterioare, se bucură de aprecierea publicului și a criticii de specialitate.

PRELEGERE

„Cuvinte englezești de origine ebraică” — acesta a fost titlul unei prelegeri ținute de Hugh Harris la Societatea pentru studii iudaice din Londra. Conferențiarul, cercetător în domeniul lingvisticii, a scos în evidență rolul deținut de Biblie în cultura engleză, subliniind că pe această cale au pătruns în vorbire o seamă de expresii și termeni de origine ebraică.

RESTAURARE

În localitatea Casale Monferrato din Piemont (Italia) a avut loc festivitatea inaugurării sinagogii a cărei restaurare s-a încheiat nu de mult. La festivitate au participat reprezentanți ai obștei evreiești din numeroase centre comunitare din Italia.

Sinagoga din Casale Monferrato a fost construită în anul 1595, fiind incendiată de naziști. Ea a fost reconstituită din inițiativa unui grup de cetățeni evrei și neevrei, cu sprijinul municipalității.

BIBLIOTECA

Cu cei peste 8 000 de studenți, Yeshiva University din New York este cel mai important institut de învățămînt superior evreiesc din Statele Unite. Recent, la

această universitate a fost inaugurată o nouă bibliotecă. Din cele 260 000 de volume, 150 000 sînt pe teme de iudaică, dintre care 900 de cărți rare și rarissime.

SĂRBĂTORIRE

Comunitatea evreiască din Paraguay și-a sărbătorit jumătate de secol de existență.

Primii 10 evrei au sosit în acest stat din America de sud la sfîrșitul anului 1914 și s-au stabilit la Asuncion. Zece ani mai tîrziu, în toamna anului 1924, era întemeiată la Asuncion Comunitatea israelită sefardă, prima comunitate din Paraguay. În prezent, în țară se află 280 de familii evreiești, totalizînd circa 1500 de persoane. Obștea dispune de două sinagogi.

ISTORIE

Universitatea „Bar Ilan” a creat o catedră de istorie a iudaismului european. Cursurile vor fi predate de eminente personalități ale vieții religioase, comunitare evreiești din diferite țări europene.

AȘEZĂMINT

Comunitatea evreilor din Buenos Aires a construit în capitala argentiniană o Casă de cultură, menită a adăposti mai multe instituții, printre care un centru de studii iudaice, un seminar de istorie a iudaismului, o bibliotecă. Centrul cultural comunitar cuprinde, de asemenea, o librărie și o sală de conferințe cu o capacitate de 600 de locuri.

CEREMONIE

O ceremonie desfășurată la Bilbao a marcat constituirea comunității evreiești din acest oraș. Aceasta este cea de-a 6-a comunitate existentă în Spania (celelalte cinci comunități fiind constituite la Madrid, Barcelona, Toledo, Valencia și Cordova). Numărul coreligionarilor din această obște este de circa 5 000.

EDITARE

În editura Cynthia din Londra a apărut dublul dicționar englez-idiş și idiş-

englez. Autorul acestei lucrări este dr. Uryel Weinreich, profesor de limba și literatura idiş la Universitatea Columbia.

REUNIUNE

Cu prilejul aniversării a 25 de ani de la constituirea „Societății pentru cooperarea evreo-creștină” din Republica Federală Germania a avut loc la Frankfurt pe Main o reuniune festivă. Reuniunea s-a încheiat cu un concert, în cadrul căruia au fost interpretate, printre altele, lucrări corale liturgice evreiești.

שהחינו - א ניי לידער-בוק

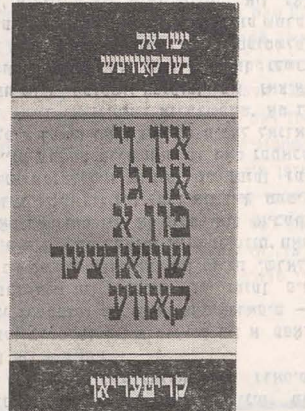
אין בוקארעסטער מלוכה-פארלאג, קריסטאין איז דערשינען אין דער צווייטער העפט פונעם יאר 1974 דאס ערשטלינג לידער-בוק פון ישראל בער-קאוויטש אונטערן טיטל "אין די אויגן פון א שווארצער קאוויטש". דאס בוך (116 זייטן) איז כולל פיר ציקלען לידער: (א) מין אלטע היים, (ב) פאדער'ס מיט, גערמנט, (ג) טיכטן, (ד) און (ה) און די אויגן פון א שווארצע קאוויטש.

ישראל בער-קאוויטש, (געבוירן אין יאר 1921, אין באַטשאַן), דער לידער ראיטער טוקאטער פונעם בוקארעסטער יידישן מלוכה-טעאטער, האט שוין פארעפנטלעכט אין די היגע יידישע פובליקאציעס עטלעכע לידער, און וועלכע ער האט אָנגעזאָגט אז עס איז נאָך דאָ אין דער היינטיקער רומעניע א יידישער דיכטער... אייטש, אין זיין ערשטלינג בוך לידער, שטעלט ער זיך פאר ווי א באגאב'טער דיכטער, וואָס זעצט פאר די טראדיציע פון די טרובאדורן, פון אן אלטער שטיינבאג און פון איציק מאַננער.

דער בארימטער ועזשיטאר איאָ שאַפירא האָט פּאָזיציונט זיינע איינע דרוקן וועגן זיין דעם וואָגיגן באַנד לידער. פּאַרעפּענטלעכן מ'ווייסט זי איינדרוקן וואָס זענען אויך פּאַטענט, נאָר אין פּראָזע, במקום א רעצענזיע, און לעת-עתה זאָגן מיר דעם דיכטער-מחבר: זיך ואמין!

אויב איך פארגעסן וועל אן איך, קדושים פון טרעפלינגען!

דער צארן שעלט אירן, ווען ער שווייגט און שמיכלט... האָט דער דיכטער אויסגעטאן די פייערלעכע טאָגע, אַנגעזאַן א פּרילעכן בהחנין קאַפּטן — אויך קאָן מען זיך לייכטער אויסטענהן מיט דער וועלט.

בארג ארויף מיט פרצה, איז גרינגער צו גיין, שבת'ים טובדיקע יידן זיינען דעם בטחונ'יגן גון, איך דער ניגון ווערט נישט שטילטער... דאָס קען וויל ער...

אויגן בויערן זיך אויף טעפּיכער פון טורים, שמעטעלינגען טאנצן א קאראהאָר אויף די לייזונגן פון דעם רומענישן מאַלער, צוקולעסקע, זיי נעמען אריין אין קאָן גאלא קאַלאַקטיאָן, וואָס רעכט אַפּ הצות, סעפטשענדיק תהלים אויף איינבוניק...

וואויל איך דעם ליד, וואָס פּליט צום טעלעלרל פון הימל... זינגט פאר זיך א סלאָא דאָס וויי, קוקט אראָפּ, ארויף, און איז סלאָא פּאָל פון קאַלאָויץ.

דער מענטש כאַגענט משיחן אויף דער ע' קוידה, שטארבן זיי אַבער ביידע... יעדעס באַשעפּעניש זיך זיין סימפּאַניע, ווי פאר וועמען, פאר שטחלען האָט קיין איינציקע סימפּאַניע אויף משהדיק געקלונגען, מיט איר קאַכן, מיט איר פּייפּן, ווי די שטיי-ניקסימפּאַניע.

...עס איז כאַאי צו וויסן, ווי אויף דער פּע'טער אברהם האָט געגעסן ברויט, מיט דער לינקער האַנט דריקט ער דאָס שוואַרצע ברויט צום האַרצן, מיט דער רעכטער האַנט דעריבען שערט ער דאָס ווייטע מעסער פון שוואַרצן ברויט, ווי א ווירטואַל — דעם סימפּאַניע צום פּיילד...

עס איז ווערט צו הערן זיינע לידער: "דער מענטש דאַרף א לעבן-לאַנג זיך זאַרען, או מע טוט א טראַכט — איז אפּשר דאָס אליין נאָר וויכטיק".

א טיפּן גלויבן, פון אמת און לעבן, זייגט אויס, מיט פארביסן ריטמען, ישראל בער-קאָוויטש איז לידער בוך, אין די אויגן פון א שווארצער קאוויטש.

פּאַזיע באַפּליגלט דעם געדאַנק, דערפּרייט דאָס געמיט, צו פּאַל רויש אירע קלאַנגען, ווי ברוינדיקע כוואליעס — און אַט פּאַרזינקען זיי אין א שטילער תפילה.

פּאַזיע שפּט אין פּאַרבראַנגענע טיפּן סאַפּירן פון מריד און פּאַרהילט זיך אין אומעס פון רוי בינען.

...וואָס קאָן נישט אַלץ א דיכטער דערווען און דעראַפּטן, אין די אויגן פון א שוואַרצער קאוויטש? דאָס אלטע היים שפּיגלט זיך אין נייע האַרץ זאַנטן...

זי פּאַרבלאַנדזשעט אין א וואַלד, וואָס ראַנגלט זיך מיט דער זון פון א באַהאַלט זיך אין זיין אלטע גענעס טאַטן, נאָר נישט פּאַרוואַנעט ווערן... וואָס זשע וועט פון אים ווערן? — האַלץ און ברעטער, יאַמערט דער וואַלד איבער זיין גורל, טרייט אים דער נאַמל:

"הער זשע, וואָס מע זאָגט ביי לייטן, ווער אין לעבן דינט זיין צייט, לעבט אין אלע צייטן..."

די אלטע היים איז דאָס ווינעלע פון דער גאַל'דענער יידישער פּאַזיע, פּאַרוואַגלט און געוונד, — הלוּמט זי פון דער אלטער היים.

אין דער אלטער היים וואַקסן ניגונים ווי רויזן אין א בלומען-זאַרטן... האָט די רויזן אויסגע'טן שוויט גניחה, כדי צו פּאַרזייכען דעם שוואַרצן אומעטשאַפּן.

אין פּאַרפּליגן דער ניגון און מיידייליק וואַרטן...

ווייטע בענשאַפּט באַגריסט די הויכע שטערן דעם טאַג, דעם נייעם, ווען וואָר און טורים טרינקען לחיים.

עס געדענקט זיך דער פּאַרשאַף, ווען דער מאַרק דערוואַכט, דער קלוינס'ער צעקלינגט זיך, אין די אויגן דאָס שוואַרצע ברויט לאַכט און דער רב מיט ווייטע זאַקן אין פּאַקוה לויפט...

עס דערמאַנט זיך דער מאַמעס טרערן ביים ליכטיגענעס, דעם טאַטעס דאווענען — אויף קלאַוויש פון בעסע-אַווענס סאָנאַטן, עס איז שווער זיך געזענענען פון דער אל'טער היים... די לבנה שטראַלט, ווי משה רבנוס פנים, און שטאַלן דאָס אויפן דאַר, ווי אין מאַנעדס צייטן... דער טאַטעס באַדויערט, וואָס ער איז נישט ווערט, צו ליגן כאַטש אין דרעיט, וואָס עס איז פּאַראַן א זיינער, וואָס ביי זיינס א ליד האָט ער געלאַט א טרענער.

ייִונע הערצער זענען דורכויכטיק און צייט-לאַז, לידער האָבן נישט קיין דאַטע, די יאָרן לויפן נישט ליידיק, געמוט וועלן נישט, בלוין ווערטער פּיר: איך האָב דיך ליב — מעסטן אויס דעם נאַנצן דערקייילעך, אויך האָט די ליבע אין זיך די טונגט, צו סאַכן פון דער עלטער — יונגט...

ווערטער קרייזן, קייקלען זיך, פּאַפּאַלאַג'טען זיך, ווי טראַפּנט אויפן רעגנבוגן, פּערן, לידער זאָגן זיך, שוויקען זיך אויף די סטרונעס פון א האַרפע, עס איז צום וויינען, ווען מע האָט זיי נישט וועמען פּאַרצויליינען.

אויף די טרעפּ פון א תהלים לייטער שטייגט דאָס ליד צו שיר העלות, עס שאַלט א געבענע זעקס מיליאָן בלומען פון די זעקס מיליאָן פּאַרשייטענע פון יידישן פּאַלץ.

ב'זו איך האָב זיי נישט קאָן איר נישט שפּעקען מיין ליבסטער א בלום

א שוועה ברענטע, זאָלן די הענט מיר ביידע דאַרן, די רעכטע און די לינקע,

די תורה הקדושה איז מן השמים

(סוף פון זייט 10)

געטלעכע קול, ווען עס איז געזאָגט געוואָרן, מיך זאָלט איר דינען און נישט זיין קיין שקלאָה ביי מיינע דינער, איז קומט אים א שטראַף ווייל עס איז טויב געבליבן צו מיינ געבאָט פון דער פּרייהייט.

דאָס וואָרט "עבד" איז ווייט פונעם באַטייט פון שקלאָה פונעם ירוּשמישן געזעץ. עבד שטאַמט פונעם וואָרט "עבודה" (דער מענטש וואָס אַרבעט), ווי אויף כּע דאַרף זיך מיט אים באַגיין במשך דער צייט, איז קלאָר פון דעם פּאַלנדיקן טעקסט פון דער גמרא: "תנו ובנו, כי טוב לו עבד, עמך במאכל עמך במשחה, שלא תהא אהא אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אהא שותה יין וישן והוא שותה יין חשו; אהא ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי תבן" (ק"י דרושין כ"ב-א). אין דער תורה איז געשריבן, כי טוב לו עמך, א עס איז אים גוט ביי דיר, דאָס הייסט, אז ער זאל עסן דאָס זעלביקע וואָס דו און זאל טרינקען דאָס זעלביקע, דו זאָלט נישט עסן ריין ברויט און אים זאָלסטו געבן קליינעברויט, זאָלט נישט טרינקען קיין אלטן וויין און אים געבן נייעם וויין, זאָלט נישט שלאָפן אויף א ווייך געלענער און ער אויף שטרוי.

וואָלט געווען צו פיל אויסצורעכענען די אלע רעכטן וואָס דער אַרבעטזאַמער עבד האָט לויט דעם יידישן געזעץ, פון די אלע פּאַר-טריפטן זעט מען באַשייטערלעך די זאַרג אז קיין מענטש זאל נישט קאָען אויסגיין דעם אַנדערן. קיין סום שאַדן וואָס מע האָט אַנגעטון פאַרן מיטמענטש קאָן בלייבן אומפאַרשיקט, דער פּרינציפּ פון פאַראַנטוואַרטלעכקייט פאַר מיי וואָס, פאַר א סיי וועלכן שאַדן וואָס מע האָט גורם געווען איז פּאַרגעטריבן אין דער איצט-קער סדרה, דער אַקצענט, דער טראַפּ ווערט געשטעלט אויף די פּאַרטיקולער, ווען עס האַנדלט זיך פון אַט די מענטשן, וואָס זענען צוליב די אומשטענדן, אַנטוואַפּט אין קאַמפּ פאַר וויינער עקזיסטענץ, אַנשטאַט דעם "האַמאָם האַמני לור פּוסי", וואָס גיט דאָס רעכט צום לעבן נאָר דעם מעכטיקן, און דעם ביטול קעגן זען שוואַכן, וואָס דאַרף לעבן נעבן דעם, "איבערמענטש", שטרייכט אונטער דער פּוסק טעלעכע מאל, ווי אויף סך דאַרפן געשייטן ווערן די אַלמאָה, דער יתום, דווקא די וואָס האָבן נישט קיין שייף.

אונדער תורה הקדושה באַגניגט זיך נישט בלוין פּאַרצושרייבן פּרינציפּן, און מע זיך צו פאַרזאָרגן אויף זייער פּאַקטשן קדיש זיין, די די ליבשאַפט צום מיטמענטש, אויך אפילו דעם נעכטיקן שוואַ, בלייבט נישט בלוין א סענטי-מענטאַלע פּראָזע, ווען דער תנא הילל דאַרף קינטעטזיירן אין איין פּראָזע תורה כולה, איז וויין ענטפער וואָס ער גיט דעם נישטיגער, וואָס וויל זיך מגייר זיין, "כל מה דסני לך לחברך לא עבידי", וואָס דיר געבט נישט זאָלסטו אים טון פאַר דיין חבר, דער מאַראַלישער פּרינציפּ ווערט אויך א ווידישער, אויך דעם זינען וועלן מיר פאַרשטיין דעם פּוסק פון דער התחטקוה סדרה: "כי תראה חמור שונאך רובץ חתם משאך, וחלת מעזוב לזו עובת העובד עמו!" (שמות כ"ג-ה). אז די ווייטע טרעפּן דיין שונאס איילל ליגן אונטער זיין משא, זאָלסטו זיך אפּהאַלטן אים צו העלפּן? זאָלט אים העלפּן אפּבינדן אין איינעם מיט אים!

אין קייט פון אַזעלכע געזעלעכע פּאַרשריפטן קאַנען מיר פאַרשטיין דאָס שייכות וואָס דער תלמוד ברענגט צווישן דעם מוכח און דעם בית דין, דעם סנהדרין, דעם מאַראַלישע פּרינציפּן דאַרפן זיך הערן נישט בלויז פונעם באַלעמער, אין די דרשות צי אין די תפילות, דיין הויז זאל זיין זאַנגט צום בית המדרש" (כתובות קז). צווישן דיין אייגענער וואַונג און דעם בית התפילה זאל נישט זיין קיין ווידערשפּורן, א סטאַגענעלעך דאַרף, און דייןע געזעלשאַפּטלעכע באַציאונגען דאַרף דער ייד קיינס זיין וואָס ער זאָגט אַדער לערנט אין בית המדרש, דאָס אַנגע-מען די עשרת הדברות, די תורה הקדושה דורך די ווערטער, נעשע ושמע", אלץ וואָס גאָט האָט געטענדט וועלן מיר טאָן און נעהאַרען, מיט וואָס עס ענדיקט זיך די סדרה, ווייט אונדו און קורם אין די טאַט, "וועלן מיר טאָן", אין טאַג טעגלעכן לעבן.

דברי תורה

(סוף מענוד 10)

שמותך לשנות מפני השלום, כמוך שנינו אהי יוסף ואמרך, אבין ציוה לפני מותי (ברא-שית ג-טז, יז), ר' נתן אומר מצוה (בימות סיה) שאמר רואמר שמואל איך אלך (שמואל א' טז-ב), ומלמדו הקדוש ברוך הוא להימנע מכך שברשיי, וכדוקו של ה' לומר האמת, אך מקריב האלה גאון הניל.

עצמה מכירה במקרים שהדרשה לאמת נזהרת מפני השלום שאף הקדוש ברוך הוא שונה (ברא-שית יח-יג, יג) שיה אברה ואדוני זקן וכשינוי חוור ד' על דבריה, ואני וקנתי, ומכאן למדו הילב געלעצט אויפן בארג סיני דאָס

איאָ שאַפּירא

די תורה הקדושה איז מן השמים...

צוויי לוחות — איין איינציגע תורה

פון רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן אין געוויסן פון די מאמנים, ווייל עס האט גע רעדט פון די שטעטע זילן.

סנהדרין נעבן מזבח

וואל המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא-א). און דאס זענען די געזעצן וואס די זאלסט לייגן פאר זיי. פרעגט רש"י: פאר וואס שיטת די פרשה פון דינין נעבן דער פרשה פון מוכח או ענטפערט: כדי צו ווייזן אז מע דארף לייגן דאס סנהדרין נעבן מזבח.

אט דאס איז די לעבנס־השקפה, וואס מיר געפינען אין דעם פירוש וואס די חכמי ההלכות האבן געגעבן פאר אט דעם פסוק. דער מקור פאר דער אינספיראציע פונעם העכסטן בית־דין, פארן סנהדרין, דארף זיין דאס קרבנות גרייט־קייט פארן ציבור, וואס דעם רעספעקט פארן מענטשלעכן לעבן, וואס איז סימבאליזירט דורכן מזבח. ליינעט מען די פריערדיקע פסוקים, וואס זענען פאר דעם ספוק וואס איז אויבן ציטירט געווארן, געפינט מען די לערע פון אט דעם מזבח. נישט פון גאלד און נישט פון זילבער דארף מען בויען דעם מזבח. די פארלאזענע רייע־קייט קאן פארשווערן דערן דורך דעם עשירות וואס שטעלט מיט אים זיך פאר די פארשווער־דערישקייט פון אייניקע אויפן השבון פון די אנדערע. שוין גענוג האבן זיך געבוקט די מענטשן צו אט די געזעצן, וואס זענען דער אויסדרוק פון ריב און אכזריות! מוכח אדמה תשעה ל"א. א מוכח פון ערד זאלסט מיר מאכן (שמות כ-כא), זאגט דער גאט פון ליב־שאפט צום מענטש, וואס איז באשאפן געווארן פון ערד און וועט זיך אומקערן צו דער ערד, און דעם אז ער זאל זיך פארטעמען אין קבר יום־אין איינציגע פון אט די סימבאלישע קייט־טומער פון דער דאזיקער וועלט. די פארבינד־דונג מיטן בורא עולם ווערט נישט געמאכט צו לוקס און אין פראקט, כדי צו הגדלען זיך צו די וואס לעבן אין וואוילטאג און צו דערנענד־ריקן יענע וואס האבן נישטאמאל די ברעקלעך פון דעם רייכן טיש. "כי הרב הנמה עליה והחללה" (דברים כב-כג). וויילדין שווערד האלט אויפגעוויבן דערויף פון האטעט עס פארשווערט.

די שווערד האט גארנישט צו טון מיטן מזבח. אדרבה, עס איז דער גרעסטער קאנטראסט צווישן ווי "דער מזבח האט די אויפגאבע צו פארלעגען דאס לעבן פונעם מענטש, כדי צו פראקלאמירן דאס שעצן פונעם לעבן, די שווערד ווידער זוכט צו פארטייליקן דאס לעבן. דער מזבח מאכט שלום צווישן מענטש און יין וועלכן פארטעמט, צווישן גלויביקן און זיין הימלישן פאטער, בעת די שווערד פארשפרייט פארן דעם אומרעכט, קריג און מלחמה. "וואלט זיך נישט געווען די גרעסטע פארשווערונג אויפצוהויבן די שווערד איבערן מוכח" (מכילתא כ).

גענאט, אין שכנות פון אזא מזבח שטעלט אר וועק די תורה דאס איז זיך־זאם פון די וואס רעדן אין נאמען פון יושר, פון משפט. ווי מיר האבן אויבן געזאגט, וואלטן די באציאונגען צווישן מענטש און דעם בורא־עולם געקאנט פארגע־שריבן ווערן בלויז אויף אים לוח, ס'זאל דעם זענען זיי געשריבן געווארן אויף צוויי לוחות. און איין לוח געפינען מיר די הויפט־פרינציפן פון מאנאָטעיזם, און איין צווייטן לוח די גע־זעלשטעלעכע באציאונגען. קיינער קאן זיך נישט באריימען אז ער איז טריי דעם געבאטן פון "אנכי ד" איר בין דיין גאט... און אין דער זעלביקער צייט זאל ער נישט רעספעקטירן די געזעצן פון "לא תגנוב" און "לא תרצה" און ביידע לוחות, ביידעליך געבאטן זענען פונקט אזוי הייליק, און דאס פארשווערן פון איין גע־באט באטייט דאס אפזאגן זיך פון אלע עשרת הברות.

מע טייטשט אין נאמען פון א גדול דעם פסוק "וכל העם רואה את הקולות" (שמות כ-טו). און דאס גאנצע פאלק האט געזיין דעם קולות, און דעם זענען פון אט דעם געזעצן דער פסוק וואלט געווען געזאגט. האט געהערט די קולות, וואלט געקאנט פארקומען א קאָנ־פויני. אויף לשון קודש האט דאס ווארט "לא" ווען עס איז געשריבן מיט אלף דעם באטייט "נישט", ווען עס איז געשריבן מיט א וואויל "לו" באטייט עס "איים", און הייסט אז ווען די עשרת הברות וועלן געווען געגעבן געווארן בלויז דורך דעם העלן, דעמאלט וואלטן די גע־באטן פון "לא תגנוב" און "לא תרצה" (זאלסט נישט געבענען און זאלסט נישט מאַרדן) און די

"ויהי קול השופר הולך ויחוק מאד, משה יזכר והוא יענוג כול" (שמות יט-ט). און דער קול פון שופר איז געווארן אלץ סטארקער און שטארקער, משה האט גערעדט און גאט האט אים געענטפערט מיט א קול.

יצאת מצרים איז נישט געווען קיין ציל, נאר בלויז א מיטל. זי האט באדארפט ברענגען די נעכטיקע שקלאפן צו מתן תורה. משה האט דאס דערפארן נאך דעמאלט ווען ער האט בא־קומען די געטלעכע אויפגאבע אז ער זאל אויס־לייזן זיינע ברודער פונעם שעבוד מצרים. שוין דעמאלט האט אים גאט געזאגט: "בהוציאך את העם מצרים, תעבדון את הא' על ההר הזה". ווען די צייט ארויס דאס פאלק פון מצרים, וועט איר זינען גאט אויף דעם דאזיקן בארג. וועט דארף געמען א סוף נישט בלויז צו דער פוישער פארשקלאפטקייט, נאר אויך צו דער מאַראַלישער אויפן בארג סיני האט געדארפט אפֿעליגען דאס געבאט. וואס זאל צוריקגעבן דעם מענטש זיין ווירדיקייט, אים אויסצולעבען צו קעמפן און צו ווירקן פאר זיינעם און פאר דער צעלשלאפטס לויפֿלעכקייט.

וואס — פריעט איינער פון אונדזערע גדולים — איז נויטיק געווען צוויי לוחות: האט מען נישט געקאנט געבן די עשרת הברות אויף איין איינציגן לוח?

עס זענען נויטיק געווען צוויי לוחות — ענין טעפרן זיי — כדי אויף איין לוח זאלן פארברען שריבן ווערן די יסודותדיקע פרינציפן פון די באציאונגען צווישן דעם גלויביקן און דער גע־לעכטיקט פון אדם מלוקם און אויף דעם צווייטן לוח זאלן זיין רעגלעמענטירט די באציאונגען צווישן מענטש און מענטש, בין אדם לחברו, צוויי לוחות, וואס האבן די זעלביקע הייליקייט צוויי יוער טעם — אט זענען זיי די צוויי הויפט־אידעען פון דער יידישער אמונה

דאס רעספעקטירן דאס ערשטע געבאט פון די עשרת הברות "אנכי ד" איר בין דיין גאט, איז פונקט אויף הייליק ווי דאס געבאט פון "לא תגנוב" און "לא תרצה", זאלסט נישט געבענען און זאלסט נישט מאַרדן. עס קאן נישט זיין קיין מאמין דער וואס באגינט זיך בלויז מיט פרומקייט און תפילות אבער אין דער פראקטיק רעספעקטירט ער נישט די עטישע גע־באטן פון די זעלביקע עשרת הברות, וועלכע רופן צו רעספעקטירן דאס לעבן, די ארבעט און דעם כבוד פון דעם מיטמענטש.

אפילו דאס ערשטע געבאט, וואס מיר האבן דערמאנט, וואס אנטהאלט די פאָרשעלונג פון אחרות הבורא, זאגט: "איר בין דיין גאט, וואס האב דיך ארויסגעצויגן פון דער פארשקלאפטקייט פון מצרים."

גאט האט זיך נישט פאָרגעשטעלט אין דער בורא עולם, אנשטאט ער זאל געווען זיך פאר־שטעלן ווי דער באשעפער פון הימל און ערד, האט ער ביליכער געהאלטן זיך פארזושטעלן מיטן פאקט פון יצאת מצרים. מיט אט דער גע־שעלעכער דעקלאראציע ווילט זיך באווייזן אז עס איז וויסטיקער דער מאַמענט ווען די מענטשן האבן אויפגעווערט זיין שקלאפן, ווי די בריאה גופא, ווייל נאר די פרייהייט האט א זינען אין לעבן, נאר דער זיג פונעם יושר היט אפ די וועלט פונעם אונטערגאנג. די גאנצע בריאה קאן קיין קיום נישט האבן אויב זי איז נישט געפירט לויט די מאַראַלישע געזעצן.

וויער שאַפן איז די איראגיע פון דער אגדה פון מדרש, וואס דערציילט אז גאט האט אנגע־באטן די תורה, איידער ער האט זי געגעבן אויפן בארג סיני, צו פארשידענע מלכים און פעלקער. זיי מלכים פון עשן און פון ישמעאל האבן זיך דערשראקן, ווען זיי האבן געהערט אז אין דער תורה שטייט געשריבן "זאלסט נישט געבענען" און "זאלסט נישט מאַרדן", האבן זיי זיי נישט געוואלט אננעמען. אזעלכע פרינציפן זענען דערווידער פארן יסוד פון יוער הערשאפט. די שקלאפן וואס האבן אזוי ביטער געליטן פון דעם רויב און מאַרד מצד די טיראנען, האבן אבער אנגענומען באהבה אט די געזעצן, אויסשרייענ־דיק "געשה נושמתי! — מיר וועלן מקיים זיין אט כל מצוותי."

דאס קול פונעם הר סיני וואס האט אנגעזאגט, אז די וועלט איז נישט קיין הפקיער דזשווגל, האט קודם געהאט א שוואכן אַפֿקלאַנג. אבער יאָרהונדערט נאָך יאָרהונדערט איז דאס קול אַ ייִנגערדיגען אלץ מערער אין די הערצער און

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום
* דערשיינט צוויי מאל אין חודש 1.2.1975 בוקארעשט *

א דעלעגאציע פון דער פערדעראציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע ביים יידישן וועלט־קאָנגרעס

דינאל טעאל, פרעזידענט און מאַרין בעלוש, וויצע־פרעזידענט פון דער בוקארעשטער קהילה, וויקטאָר רוסו, הויפט־רעדאקטאָר פון זער צייט־שריפט" און ד"ר שמעון קויפּמאן, פרעזידענט פון דער יאסער קהילה.

די דעלעגאציע וועט זיך אויך באטייליקן אין דער באַראַסונג פון דעם וועלט־קאָנגרעס פון די בתי־כנסת, וואס וועט פֿאַרקומען צווישן 10-12 פּעברואַר ד.י.

צווישן 3-7טן פּעברואַר ד.י וועט פֿאַרקומען אין ירושלים די באַראַסונגען פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס. ביי אַט דער פּאָנעפּטאָר וועט זי פּערדעראַציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע זען פאַרשטעלן דורך א דעלעגאציע, און וועלכער טע באטייליקן זיך: הרב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, פרעזידענט פון דער פּערדעראַציע און די רבנית ד"ר רון; עמיל שעכ־טער, גענעראַל־סעקרעטאַר פון דער פּערדעראַציע;

מיכאל לאַנדאו איז א בן־שמונים

געווען נישט פשוט און נישט באקוועם, אָבער דער בעל־היובל פון היינט געהער צו אַט דער קאָטענאָרע מענטש, וואָס שטייט צו צוון אַ אידעאל נישט וויל ער איז געווען איבערצייגט אז דאָס איז דער איינציג וועג אויף וועלכן ער דארף זיך לאָזן זיין און צו אַט דעם איז ער געבליבן געטריי ביז צום רעאליזירן פון זיין אידעאל.

א לעבן פון א מענטש געווידעט פאר אן איר־דעאל — אזוי וואָלט געקאָנט אויסגערעקט ווערן בקיצור, דער זינען פון די זכרונות פון מיכאל לאַנדאו. ער האָט געשטעלט אין דינסט פון דעם אידעאל, דאָס וואָרט, די פּענ, זיין גאנצע פּערזענלעכקייט, אלע זיינע אינטעלעק־טואַלע פעאַקטיוו. ער האָט זיך קיי מאל נישט צוריקגעצויגן פון די סכנות וואָס האָבן געלאָ־קערט, אין יענע גרויזאמע צייט, אויף יעדן וואָס האָט געקעמפט פאר דערהויבונגן (אידעאלן). זיין נאָמען איז באַקאַנט געוואָרן צווישן דער יידישער באַפעלקערונג פון לאַנד און פון אויס־לאַנד, זיין ביישפּיל איז געוואָרן אַ מקור פון אַ חוץ און אַפּטימיזם.

מעטען פֿיר צענדליקער יאָר לעבט מיכאל לאַנדאו אין ישראל, וואו ער זעצט פֿאַר צו זיין אַ מוסטער פון איבערגעגעבנקייט פאר זיינע מיטגעמיינדע, בפרט פֿאַר די עולי רומניה אין זיין וואָרט, זיין פֿעה, זיין אומאָנטענערטער חילף, געוועזן און איז אויך היינט א ווערספּיר־לער ארויסהילף. ער איז געבליבן דער זעלבי־קער אויפֿריכטיקער און געטרייער פּריינד פונעם יידישן קיבוץ פון זיין אָפּשטאַם־לאַנד, ער ציילט זיך צווישן די פּערזענלעכקייטן וואָס האָבן גע־נידעט דעם פּאַרזיין פון פּרינדשאַפט צווישן ישראל און רומעניע, זייענדיק אין זיין אָפּטי־רעטשאַפט. פון זיין אינציפּאטיוו און מיט זיין אַקטיווער מיטהילף איז אויסגעפירט געוואָרן דאָס פּאַרשעלעכען און העברעאיש אן איבער־זעצונג פון דער בייאַגראַפיע פונעם פרעזידענט ניקאָלאַע טשאַטוועטקו.

אַט זענען טעלעכע מאַטיוון פֿאַר וואָס אַני דער קהילה פּאַראַזינישט זיך מיט די וואָס פּייערן איצט מיכאל לאַנדאו, אַנוויסענדיק אים זיין טראַדיציאָנעלע ברכה:

עד מאה ועשרים!

מיכאל לאַנדאו, וועלכער איז געוואָרן א בן־שמונים, איז א נוט באַקאַנטער נאָמען פֿאַרן ייִדישן קיבוץ פון רומעניע. בפרט פֿאַר די על־טערע דערמאנט עס אַז די שווערע צייטן פון צווישן די ביידע וועלט־מלחמות, פון די שטרע־בונגען, אילויקעס און אנטוישונגען. און נאָך מער דערמאנט עס זיין אַז די דערהויבונגען שטרע־בונגען צו די אידעאלן פון פּרייהייט, מענטשלע־כע און ריינגעלעכער ווירדיקייט און לייכ־הייט צווישן די מענטשן, אָפּגעזען פון נאַצי־נאָלע, אָדער רעליגיעזער אַנדערשקייט. אַט די איינעלע אידעאלן האָבן געפירט מיכאל לאַנדאו זינט זיינע ערשטע טריט וואָס ער האָט געמאַכט אויף דער פענלעכער ארענע, זיי זענען גע־וואָרן דער זינען פון זיין לעבן און זיין סעט־קייט. אַט דאָס זעט זיך אַן בולט און איבער־צייגנדיק אויך ביים לייטענען זיינע זכרונות, וואָס זענען נישט לאַנג דערשינען אין מדינת ישראל, אין העברעאיש און רומעניש, זיי זענען פֿיל מער ווי עלעמענטן פון אן אויסאַיגראַפיע — זיי זענען בעטערע פון א כראָניק פון א פּעפֿ־כע און פון א קיבוץ.

דאָס לעבן פון מיכאל לאַנדאו קאָן גראַפיש געצייכנט ווערן מיט אַיין גראַדער ליניע, ער שטאַמט פון א שטאָט מיט אן אלטער און אַר־מענטשישער יידישער טראַדיציע, אין הויז פון זיינע עלטערן און דערנאָך אין טראַדיציאָנעלן לידער־סטימע, האָט ער באַקומען א פּעסעט דערציאָונגען, אין וועלכער עס האָבן זיך צוזאַ־גענומען פּעלעכטן האַרמאָניע אונדזערע אלטע אַזב־רות מיט דעם מאָדערנער קולטור, דערנאָך האָט ער שווערדיק יוריספּרווערענץ, ווידעמענדיק זיך נאָך אין די שטודענטישע יאָרן פֿאַרן ייִדישן קי־בוץ, פֿאַר די אידעאלן פון יושר און סאַציאַלער און פּאַרטיציפּאַטיוו לייכקייט. דאָס זענען געווען די יאָרן פונעם צווייטן צענדליקער יאָר וועלט־צוואַנציגסטן יאָרהונדערט ווען אויפן איראָ־פּעאישן הימל האָט זיך גאָר וואָס לויערע גע־וואָרן פון די עקספּלאָזיע און דער ערשטער וועלט־מלחמה, זענען ווידער דערשינען דאָרשן דיקע וואָלקען, פּאַשיזם, מלחמה, שינאָע, מאָרד — אַט די ווערטער זענען וואָס מער אָפּטער גע־הענט געוואָרן, זאָלסט זיך ווידעמענען, אַן יענע באַדינגונגען, פֿאַר די איידעל אידעאלן איז נישט

ח נ א (סוף פון זייט 11)

זעענדיק, אָבער נישט די איינציקע, פּאַקטיש איז דאָך דאָס ברויט פונעם רימער, פונעם שניי־דער, שוסטער, דאָס ברויט פונעם קליינעם סוחר פונעם שטעטל און געוועזן אָפּהענגיק פונעם דערפֿעטעניש, אויב זיך פויער האָט גע־האט פרנסה, האָבן זיי אויך געהאַט, אויב ער האָט געהאָנגענעם, האָבן געהאָנגענעם אלע... ווי אזוי זענען אָנגעקומען די קארשן און אַני דערע אפּויער און חנאס געווענליכער אַרץ חזר איבער אז דעמאָלט האָבן מיר אַזעלכע פּראַג נישט געשטעלט, נאָך מיר האָבן זיך באַגינט זי צו עסן מיט די אַיגן, ווען מיר האָבן אַני דערש נישט געקאָנט, שפּעטער האָב אַרץ זיך דערוואָוסט אז ווען די צייט איז געקומען האָט חנא, באַגלייט פון א געזאַלטן מענטש, איינער פון די טרעגער וואָס האָבן געדרימט אין פּלאַץ גאַנצע טעג, וואַרטנדיק אויף א קליינעם, זענען זיי אַוועק צו פּוס אויפן דאַרף, זיך געדראַפּעט אויפן געדרינגענעם בוים אָנהויב פּרילינג און

האָבן אים אויסגעטון פון זיין פּירודיקער קרוין, דאָס איז נישט געווען קיין לייכטע אַרבעט, בפרט פֿאַר חנא, וועלכער איז שוין נישט גע־ווען קיין יונגע־מאַן, אָבער אַנדערש האָט ער זיך נישט געקאָנט טון, שפּעטער זיך נישט גע־שריבן אין דער תורה, "בזיעת אפֿיך תאכל לחם", מיט דער שווייט פון דיין פּנים זאָלסטו עטן דאָס שטיקל ברויט? מיט די אָנגעלאַנגע קוישן פּירות פּלעגט ער צוריק קומען אין שטעטל, און צו מאל, ווען עס איז געוועזן מער גערעטעניש, אין א פּויעריש פּירל, און טייל מאל האָבן זיי ביידע געטראָגן זיין קויש, איינער האָט אָנגעבאָטן ביי אַיין אויער און דער אַנדערער ביים צווייטן, זיי פּלעגן געוויינטלעך אַנקומען ביי נאכט, ביז דער שייץ פון א נאַפּט־לאַפּעס האָבן זיי אויסגעקליבן זייער זיסע סחורה, דאָס ווייב זיינס האָט געבראַכט פּאַדעם, און ביז דער פּרי האָבן זי געמאַכט זי שניידלעך, וואָס האָבן אונדז אין די קינדער יאָרן, אויסגעוויזן און זענען נאָך וואָס געבראַכט געוואָרן פונעם ג'עדה, פון וועלכן אַסם און חוה זענען אַמאל אַרויסגעיאַגט געוואָרן...

ה נ א

דריי זענען מיר געווען...

(צום 60טן געבוירןאָר פון דעם דיכטער יחיאַל שטיינבאך)

לידער האָט אוישווייך פארוואנדלט אין ריזיגן נישט נאר די פוישע ווערטן, נאר אויך די גייסטיקע אצרות פון דער יידישער ליטעראַר-טור, און ווישן זיי אויך דעם יונגן דיכטער יחיאַל שטיינבאך.

הילו (יחיאַל) שטיינבאך איז געבוירן אין יאָר 1915 און געלעבט אין סיגעט, זיין פאָטער, ר' יידל שטיינבאך, איז געווען אַן אנגעזענענער יידל בלביה, אַ חסידישער ייד (ר' אשר דעם גבאָיס איידעם) און אַ גרויסער תלמיד-חכם. ער איז געווען אַ ייד, אַ פּיקה, באַקאַנט מיט זיין לייכטן נומער, מיט וועלכן ער פלעגט לייזן גאַר ער-באָטען פאַרלעשען, סיכסוכים, דערפאַר איז ער אַפּט פאַרבעטן געוואָרן צו זיין בורר און צו אַפּטערירן צווישן ווירשע אַדער צווישן שות-פּוטי. ר' יידל שטיינבאך האָט געפונען אַן עצה ווי אזוי אויפצולאָטען אַזאָ מיין סיכסוך. אין סיגעט האָט מען געהאַלטן אַר' יידל האָט אַ געוואַלטיקן כּוּוה-הסדר, ער איז כּוּוה געווען צו אַפּטערירן אויך זיין נענעם, וואָס אָנגע-וואָרן אין אַ בוררות, אַז ער איז נישט געווען: עס איז אים קיין שום עוועלח נישט געשען. ר' יידלס רייד האָבן געהאַט אַן השפּעה אַז זינער האָט זיך מער נישט געפּילט געקרויודעט.

די פּאַמיליע שטיינבאך האָט געוואוינט אין אַ שיינן הילול, קעגן דעם סיגעטער רב, בעבן דעם אַרויסגאַנג פונעם גרויסן קאהאנישן הויף, דאָס הייסט אַז מענטשן אין צענטער פון סטעטל, נאָכן אויסזען פונעם היילול האָט מען געקענט מיינען אַז זיי זענען גידיים. אָבער די וואָס האָבן גע-טער געקענט די משפּחה שטיינבאך האָבן גע-וואוסט, אַז עס איז טאַקע אַ מיהאסדיקע משפּחה, אָבער פון גידיהאָפּט איז אָפּגערעדט, אַ דרבה, זיי האָבן געלעבט גענוג באַשיידן. הילו האָט געלעבט אין דער ישיבה, וואָס איז געווען עטלעכע שפּאַן פון זיין טור, געווען און געבליבן אַ נאַענטער פּריינד פון זינער דעם רבס וון. דערנאָך האָט ער זיך פאַרשאַפּט אַ באַשיידענע געוועזענע זעלבסשטענדיקייט פונעם האַנדל מיט וואָס ער האָט דעבטי פאַרדינט? ווער פון אונדו ווייסט נישט וואָס פאַר אַ גרויסע פּאַרמיטאָסן מע האָט, מיטשיינס אַזאָגט, געקאַנט דערמאַרשט און אַפּט זיך עס איצט, אָבער נישט וועגן דעם קאַנט אין זיין עס איצט, וועגן גשמיותדיקן הילו. איצט ווילט זיך דער מאַנען וועגן הילו שטיינבאך דעם פּאַטער, וואָס זייער ווייניק האָבן געקאַנט זיין ליטעראַרישע טעטיקייט, כּל-שכן היינט נאָכן אומקום. וואָלט ער געלעבט, וואָלט ער איצט אַלט גע-ווען זעכציק יאָר, אָבער וויפּל שיינע לידער וואָלט ער געווען פאַרעפּנטלעכט אין דער דאָ-זיקער צייט?

אין דעם דערמאַנטן זאַמלעפּט „יונג-מאַראַ מאַרעש“, ווען ר' רינג האָט אין זיין איינפיר-וואָרט פּרעזענטירט די מיטאַרבעטער, האָט ער כאַ-ראַקטעריזירט אונדזער חבּר יחיאַל שטיינבאך אַט אזוי:

„כאַטש ער באַוועגט זיך אין זיין טעמאַטיק זוכנדיק דאָס זילבערנע, לירישע און זיסן לאַקריזדיקן אויסדרוק, ווי יענן ווערעמל אין זיידנגעוועב, און כאַטש זיינע פּינגער שפּילן זיך גרעגן מיטן פּענדול און פאַרב אַמוזיכערע פאַצקענדיקע, ווי אַ קינד מיט אַ זילבערן אָבער עס איז אַ קלוג תּימיותדיק קינד מיט טיפּפּל נשמהדיקער איבערלעבונג, מיט אַ גרויס האַרץ, זיינע פּערזן זענען פול מיט דראַמע, שטימונג, טעאַטראַליטיקייט און טיפּפּר טראַגישער איבער-לעבונג.“

אזוי האָבן מיר דעמאָלט געקאַנט אונדזער חבּר יחיאַל שטיינבאך. מיר האָבן נאָך נישט געוואוסט אַז דאָס וועט זיין נישט נאָר זיין ערשטע כאַראַקטעריזירונג, נאָר אזוי די לעצטע, דער עפּיטאָף אויף זיין נישטעקוויסירנדיקער מצבה.

וואָלט ער געלעבט, וואָלט הילו איצט אַלט געוואָרן זעכציק יאָר. געוויינטלעך ווינטשט מען אַן ביי אַזאָ געלעבנהייט, עד מאַה ועשרים, ליידער האָט ער, און מיר, נישט זוכה געווען דערצו. דער פּאַסיטישער מלאך-המות האָט עס נישט דערלאָזט. בלייבט אונדו נאָר צו פאַרענדי-דיקן: השם ינקום דמו. זאָל גאָט זיך נוקם זיין פאַר זיין אומשולדיקן פאַרגאַסן בלוט. ביי דער געלעבנהייט דערמאַנען מיר אים: דריי זענען מיר געווען...

צוריק מיט פּערציק יאָר זענען מיר געווען דריי אָפּמאַנער אין מאַראַמאַרעשיסיגעט, וואָס האָבן געשריבן בסוד לידער אַדער דערציילונג-גען, די כתב-ידין אונדזערע זענען אָבער צו ביי-לעך באַקאַנט געוואָרן פאַר טייל רעדאַקציעס. מיר האָבן אָנגעהויבן פאַרעפּנטלעכן און אַנאַלן דער יידישער וועלט, אַז יונג-מאַראַמאַרעש דער-וואַכט.

דער ערשטער פון אונדו איז געווען יחזקאל רינג (ער לעבט היינט אין שוועדן, וואו ער האט זיך באזעצט נאכן איבערלעבן אוישוויץ, וועגן אים וועל איך שרייבן באזונדער!). ער איז גע-ווען נישט נאר דער אַקטיווסטער נאָר אויך דער טאַלענטירטסטער און עלטסטער צווישן אונדו, אין יאָר 1933, ווען ער איז נאָר נישט געווען קיין פולע צוואנציק יאָר, האָט ער שוין רעדאַ-גירט אַרויסגעגעבן די קליינע יידישע וואַכנ-ציטונג „דער ראדיץ“. ר' רינג האָט עטלעכע יאָר געשריבן די פּיעסן, וואָס זענען אויפגעפירט געוואָרן יעדן פּוּרטיס דער פּוּלע. פּוּלע אַגודת ישראל פון סיגעט, אַייניקע קופּלעטן צו אַט די פּיעסן האָט אָנגעשריבן הילו שטיינבאך (מיין ווייניקייט איז אויסגעקומען צו שפּילן אַן אַט דער אַמאַטאַרישער טרופּע מיינסטנס פּרויען-ראַלץ).

דערנאָך האָבן מיר אָנגעהויבן פאַרעפּנטלעכן, כאַטש באַשיידן, אָבער דאָך צוואַנצערש. מיין דערציילונג „ערשטע טריט“ איז דערשיינען אין דער טעראַוויצער וואַכנציטונג „דאָס יידישע וואָרט“ פון 5טן יאַנואַר 1935. מיט דעם האָט זיך אָנגעהויבן מיין סיסטעמאַטישע מיטאַרבעט וואָס האָט געוויינט דריי יאָר, ביז די פּאַשיס-טישע רעגירונג האָט פאַרבאַטן דאָס דערשיינען פון דער צייטונג. אין פאַרלאַג פון אַט דער ציי-טונג איז דערשיינען מיין ערשטע בעלעך דער-ציילונגען און יאָר 1937 „ביי דער טיר“. אין זעלבליק יאָר האָט יחזקאל רינג פאַרעפּנטלעכט זיין ערשטע ביכל דערציילונגען „פאַרבאַנדזשע-טער גיגן“.

אין דער דאָזיקער צייט האָט יחיאַל שטיינ-באך געשריבן שיינע יידישע לידער, וואָס זענען געווען איבערפּולט מיט לירישער האַרציקייט. ער האָט זיי געשריבן און דערנאָך איבערגעשריבן אין אַן אַלבאַם מיט זיין אייגענעם האַנט, מיט אַ זעלטן שיינער קאַליגראַפּישער שריפט, וואָס האָט געקענט אַרויסרופן קנאה אויך ביי די טאַלאַנט-טירטסטע סופּרים. ליידער האָט ער נישט פאַר-עפּנטלעכט פון זיינע כתבים נאָר עטלעכע, אויף וויפּל דער זכרון נאָרט מיך נישט, בלויז פיר לידער: צוויי (אָדער נאָר פּיר) אין די „שטער“ וויצער בלעטער און צוויי אין זאַמלעפּט „ינג-מאַראַמאַרעש“, וואָס ר' רינג (מיט אונדזער מיט-אַרבעט) האָט אַרויסגעגעבן אין סיגעט, אין מערץ 1941, ווען דער חלף איז שוין געווען אויסגע-שטריקט אויף אונדזער האַלדו... דאָס ליד וואָס מיר פאַרעפּנטלעכן איצט פון יחיאַל שטיינבאך, איז דערשיינען אין די „שטער“ נאָוועמבער 1936, נומער 245 פון 19טן אַפּריל 1936.

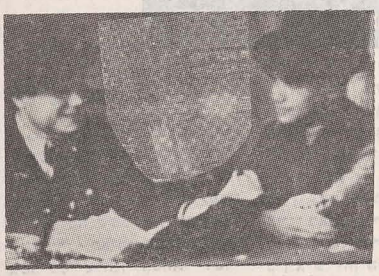
אין אַט די דריי טראַפּעס, אין זיינע סודות-דיקע בלומען, זעט מען נישט נאָר גאָט, נאָר אויך אַן אָנזאָ פון אַ גרויסן ליריקער.

ווי באלד די ערד האָט אַרפּגעוואָרפּן פון זיך דעם שווערן ווינטער-מאַנטל, איז ער אַוועק איבער די דערפער אַרום שטעטל, כּדי צו „דינ-גען“ ביימער, עס קאָן זיין אַז דאָס ווינט אַזאַ אייך אויסזען אומפאַסיק, אָבער נישט אַיך האָבן עס אויפגעטראָפּן, אזוי פּלעגט זיך אויסטריקן חנא, פּאַסיק אָבער נישט פּאַסיק, אָבער דאָס וואָרט איז פאַרבליבן, בפרט ווען אונדו האָבן אינטערעסירט די קאַרטן נישט זיינע ווערטער. שפּעטער האָבן איך פאַרשטאַנען אַז „דינגען“ און בייס באַטייט אַפּקויפּן די פּירות פון יענעם יאָר, אָבער באַצאָלט נאָך דעמאָלט ווען זיי זענען אין בלי, ווי אזוי האָט ער געקאַנט וויסן וויפּל עס וועט זיין דאָס גערעטעניש אין יענעם יאָר? טאַקע אַט דאָס איז געווען זיין חכמה, ינאָס, דו זאָלטסט וויסן און קאַנען די פּירה ווען זי איז נאָך אין בלי, דו זאָלטסט אָפּשאַצן ערלעך — ווייל אַנדערש, אויב דער פּיריז איז צו קליין וועסטט שוין איבער אַ יאָר נישט קאַנען אַריינגיין אין הויף פון יענעם פּויער, ווידער, אַז דער פּיריז איז צו גרויס, ווי אזוי וועסטו, חנא, האָבן אויף אַ שטיקל ברויט?

וויפּל ביימער האָט ער נעדינגען און אַ סעזאָן איך ווייס נישט, אַיך האָט עס אים קיין מאָל נישט געפּרעגט. דעמאָלט ווען ער פּלעגט קיניגן צווישן די קויטן פּרוכטן און די שניידלעך קאַרטן בייס פּענצטער, איז ער געווען צו הויך פאַר מיר אַז זאָל דאָס וואָגן עס טון. איצט, ווידער, איז שוין צו שפּעט, ווייל זינט לאנג זעלעסט זיין אייביקן שלאַף אונטער אַ ברייטן ניסנובים, צום פּרויט צו דאַרטן וואו עס ליגן די קלענערע מענטשן פון סטעטל. אויף יעדן פּאַל, ביו איך איבערצייגט אַז ווייניק האָבן אזוי געטריי אַז רויסגעקוקט צום הימל, און מתפלל געווען ווען מע האָט שביעית של פּסח געבענטשט טל, ווייל אויב פאַר די אַנדערע יידן איז די פּחילה געווען נישט מער ווי אַ רוחניותיקער חוב, איז עס פאַר חנאן געווען אַ פּראַקטישע, קאַנטרעטע, ווייל פון דעם טוי און רעגן צו דער צייט איז געווען אָפּהענגיק זיין טאָג טעגלעכע פרנסה. אויף דעם אָפּן איז ער געוואָרן, אויך אַן זיין ווילן, דער לעבעדיקער פאַרבינדונגס-שריך צווישן סטעטל און דער ברייטער וועלט פון גערטנער און טע-דער. ווייל זיין אָפּהענגיקייט פונעם פעלד, פון די פּרוכט פון דער ערד איז געווען מער אָנ-דיקט.

וויקטאָר רוסו

(סוף אויף זייט 10)

יחיאַל שטיינבאך (רעכטס) און וואָלף טאַמבּור לייענען פון זייערע ערשטע כתבים (1935).

פאַרגאַנגענע וואָך איז געווען חמש עשר שבּט, ראַשהשנה פאַר די ביימער, איז אַנשטאַט „השנה עשר-אויפּען האָבן איך געטראַכט אייך צו דערציילן אַ מעשה, די מעשה פון חנא, דער אויפּען-הענ-דלעך פונעם שטעטל.

ניין, נישט פון אים האָבן מיר געהאַט זי באַ-טעסטען מילטענדיקע פּירות, וואָס מיר פּלעגן באַקומען אין דעם דאָזיקן טאָג. גילגונדיקע מאַ-ראַנצן, ווי אַ זון אין מינאַטור, גילגון און טייטל לען וואָס זענען זייער געווען ווי האַניק, מער פּישע און אַמערקאַנישע ניסלעך, די מאָדנע באַקטערס, אַז די אלע געטעס אויף איין טאָג אין שטעטל האָבן זיך אָנגענישט געהאַט צו טון מיט חנאס געוועלבל, זיין וועלט איז געווען אונדזער וועלט, מיט צעלעבליע ווינטל און קאַרטן-ביי-מער פּיריזלינג, מיט פּערגאַמטער און פּער-צישע עפל, מיט טונקל-בליילעכע פּלאַטען, אויף זעלעכע טע האָט זיך אויסגעשפּרייט דאָס ערשטע האַרסטיקע פּרעסלעט...

חנא דער עפּל-סוחר, אזוי האָט מען אים גע-רופּן אין שטעטל, און ער איז נישט געווען דער איינציקער — ווי איר שטעטל אייך אליין פאַר-אין זיין מיסחה, פאַר אים זענען געווען אונדערע וואָס האָבן אויף דעם אָפּן זיך פאַרדינט אויף פרנסה, אזוי פיל, אַז זיי האָבן אויפגעבויט זייערע אייגענע שילד, די שיל פון די פּער-סוחרים (סינאַגאַגעס מעראַליאָרן). חנא אָבער, זינט זיין האָבן אים געקאַנט, איז ער געווען דאָווערן אין אונדזער שילד, איך ווייס נישט מעגלעך אַז דאָס איז געווען בלויז אַ סוגעס-טיע, אָבער יעדעס מאָל האָט זיך מיר אויסגע-דאַכט אַז פון זיין אָרט קומט אַ זיסער ריח פון עפל און באַרן.

זיין געוועלבל איז געווען נעבן שיל-הויף אויפן וועג צום חדר, אָבער ווען עס וואָלט גע-ווען אויך אין עק שטעטל, ווער וואָלט געקאַנט גובר זיין דעם יצירה'נע און נישט צולויפן ביז אהיו, בפרט אַנהויב זומער זיין געוועלבל, געוועלבל? די בינעלעך קאַרטן קינסטלעריש אויפגעשנידן אויף אַ פּאַדעם, בייס פּענצטער, פולע קויטן מיט זיסע פּירות, פּערעשקעט וואָס האָבן געווינקט צו דיר מיטן אויגן, ניין, נישט אַ טע וואָס פאַר אַ געוועלבל, נאָר ממש אַ פּיליאַי-לע פונעם גינדן, וואָס גאָט ברוך-הואַ מיט זיין גרויס חסד האָט דאָ אין שטעטל אויפגעפּענען האָט זיך אין אונדזער קינדערישער נאַאיהייט אונדו אויסגעטראַכט, כּדי מיר זאָלן האָבן געהא פון אַט דעם ווינקל, חנאס, עס איז נישט גע-ווען וויכטיק דאָס הייזל איז געווען כּמעט אַ חורבּלעכע צווישן אַנדערע אייגנדיקע ערטער הייליגן; אַז ער, חנא, איז געווען אַ קליין מענ-שטל, אַ שווייגנדיק און מיט אַ ווייטן בייס אויג, פאַר אונדו איז ער, דעמאָלט, געווען אַ ווינקל פונעם גינדן, אַ גאַרטן פון לאַקטעס און קאַרטן וויינט, טרויבן, עפל, באַרן... אינעל פּירות פון דער וועלט וואָס האָט מיט זיין חסד געפּלאַנצט און אָנגעבאַטן אַז זיי זאָלן געבן פּרוכטן פאַר אונדו, די קינדער פונעם שטעטל, איך ווייס נישט ווי אזוי עס האָט אויסגעזען דאָס אויפ'געוועלבל פון אַנאַלס שטעטל, אָבער פיל שפּעטער, האָט זיך מיר אויסגעטראַכט אַז די רויטע פאַר, און זיינע לייזונטן איז אויסגע-באָרגט געוואָרן פון חנאס קאַרטן, און די געלע-פּרייס, די געלע קאַלירי איז טאַקע געווען פון זיין פּרייס.

די קאַרטן האָבן אָנגעזאָגט זיין באַרימטקייט — ביי חנאן זענען שוין פאַראן קאַרטן! האָבן זיך באַלעבאַטסטע זיך איבערגעגעבן דאָס נייעס אַנשטאַט אַ גוט-מאַרגן, און זעך הימל איז געווען העכער און בלויער ווי סיי ווען.

— קאַרטן! איך האָב געזען קאַרטן ביי חנאן! פּלעגט זיך באַרימטן אַ קליינטיקע איין חדר, און אַט דאָס נייעס האָט גורם געווען אַז אונדו זאָל זיך אויסדאַכטן אַז די צייט שלעפּט זיך לאַנגזאַמער ווי סיי ווען, ווער האָט נאָך געהאַט דעמאָלט אויגן פאַרן געדוקטן וואָרט, ווער האָט געלייט אַכט אויפן רבי? עס איז געווען אומ-זיסט דאָס אַנצטע קאַרטן זיינס מיט דער ליניע אין שטעטל, און חנאס האָט ער זיך באַמיט צו ציען ביים אויער איינעם פון אונדו, וועמען ער האָט נאָר אָנגעטראָפּן! דער קאַפּ איז אונדו געשטאַנען אויף אַז אַנדער אָרט: בייס פּענצטער מיט קאַרטן פון חנאס געוועלבל.

די קאַרטן פּלעגן אַנהייבן דעם סעזאָן, זיי האָבן געמאַכט וויכטיקער זיין פּרעזענטאָיען אין שטעטל, אָבער דאָס הייסט נישט, אַז ביז דעמאָלט איז חנא נישט געווען אַקטיוו, אַדרבה, אין זיין געביט איז ער דאָך געווען אויף תּמיר דיקע, לאַנגע וועגן, וואָס האָבן אים געפירט פון יענער זייט דער גרענעץ פונעם שטעטל.

יחיאַל שטיינבאך

בלומען...

ס'איז גוט אין בלויע פרימאָרן-באַניגענס אויפצושפּיין און פאַר אייך אַרויסצופּאַנגן די שענסעם חלומות פון דער נאַכט. ס'איז גוט אין נאָלדוויגן מאַרגן-שוין, צעקושן זיך מיט אייער טויזנט-פאַרביקער פּראַכט.

אין זומער-פאַרנאַכטן בלוי-זייענע, שפּוילע, שוועכט אַרום אייך פון אייביקייט דער סוד, און אין אייער שוויס זילבערעם טוי ווי אין אויגן טרערן שפּוילע און באַתעפּט אייך מיט אַ זילבערנעם קוש פון נאַט.

אין גוט אזוי צו שפּיגעלן זיך אין זילבערנעם קוש, און אין שפּיטקייט פאַרנעמען פון אייביקייט דעם סוד, אין גוט אזוי צו שפּיגעלן זיך אין זילבערנעם קוש, און פּלוצעם נאָך דערוען — נאַט...

